

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Eliška HAVLÍČKOVÁ

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

PREVENCE ŠIKANY NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍCH ŠKOL

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eliška HAVLÍČKOVÁ

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: PhDr. Daniela NOVÁKOVÁ, Ph.D.

Plzeň, 2021

PROHLÁŠENÍ

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci, na téma Prevence šikany na 1. stupni základních škol, vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.“

Plzeň, 30. června 2021

Eliška HAVLÍČKOVÁ

.....

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na problematiku šikany na prvním stupni základních škol, konkrétně na její prevenci. Teoretická část práce charakterizuje základní pojmy týkající se tématu, jako je agrese, agresivita, šikana, protagonisté šikany, přibližuje postupy řešení šikany a možnosti prevence. Výzkumná část interpretuje výsledky výzkumného šetření na vybraných školách, konkrétně na ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou, ZŠ v Teplé, ZŠ a MŠ Chyše, ZŠ a MŠ Štědrá, ZŠ Bochov a ZŠ a ZUŠ Žlutice.

KLÍČOVÁ SLOVA

Agrese, šikana, agresor, oběť, rodina, šetření, postup, řešení, organizace, prevence.

ABSTRACT

The diploma thesis is focused on the issue of bullying at the first stage of primary schools, specifically on its prevention. The theoretical part of the thesis characterizes the basic concepts related to the topic, such as aggression, bullying, protagonists of bullying, describes the procedures for dealing with bullying and prevention options. The research part interprets the results of the research survey at selected schools, specifically at primary school and kindergarten of Bečov nad Teplou, primary school in Teplá, primary school and kindergarten of Chyše, primary school and kindergarten of Štědrá, primary school of Bochov and primary school and elementary art school of Žlutice.

KEY WORDS

Aggression, bullying, aggressor, victim, family, investigation, procedure, solution, organization, prevention.

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování patří paní PhDr. Daniele Novákové, Ph.D. z katedry pedagogiky, Pedagogické fakulty ZČU v Plzni za odborné vedení mé diplomové práce a pomoc při řešení problémů a konzultace, také za porozumění a trpělivost, kterou mi při zpracování mé práce věnovala. Dále děkuji všem výchovným poradcům z vybraných škol, kteří se zapojili do výzkumu této práce.

OBSAH

ÚVOD	1
TEORETICKÁ ČÁST	3
1 AGRESE A AGRESIVITA	4
1.1 Agrese jako vrozený instinkt – biologický základ agrese	4
1.2 Agrese jako naučené chování	4
2 OBECNÁ TEORIE ŠIKANY	5
2.1 Definice šikany	5
2.1.1 Druhy šikany	6
2.2 Šikana versus škádlení	7
2.3 Praktický pohled na šikanování	7
2.3.1 Šikanování jako nemocné chování (behaviorální pohled)	7
2.3.2 Šikanování jako závislost (psychodynamický pohled)	7
2.3.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině (sociálně-psychologický pohled)	8
2.4 Vývojové stupně šikanování	8
2.4.1 První stupeň – zrod ostrakismu	8
2.4.2 Druhý stupeň – fyzická agrese a přitvrzování manipulace	8
2.4.3 Třetí stupeň – klíčový moment – vytvoření jádra	8
2.4.4 Čtvrtý stupeň – většina přijímá normy agresorů	9
2.4.5 Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana	9
2.5 Projevy šikany	9
2.5.1 Přímé projevy šikany	9
2.5.2 Nepřímé projevy šikany	9
2.6 Typy šikany	10
2.6.1 Fyzická agrese a používání zbraní	10
2.6.2 Slovní agrese a zastrašování zbraněmi	10
2.6.3 Krádeže, ničení a manipulace s věcmi	10
2.6.4 Násilné a manipulativní příkazy	11
2.7 Příčiny šikanování	11
3 PROTAGONISTÉ ŠIKANY	11
3.1 Agresori	12
3.1.1 Vlastnosti agresorů	12
3.1.2 Typy agresorů	13
3.2 Oběti	14
3.2.1 Vlastnosti obětí	14
3.2.2 Následky šikanování u oběti	15

3.2.2.1 Oběti počátečních stádií šikanování (1. – 3. stádium)	15
3.2.2.2 Oběti pokročilých stádií šikanování (4. – 5. stádium)	16
3.3 Přihlízející – mlčící většina	17
3.4 Pedagog	17
3.5 Rodiče účastníků šikany	18
3.5.1 Rodiče agresorů	18
3.5.2 Rodiče obětí	19
4 VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY	20
4.1 Odhad závažnosti onemocnění	21
4.2 Schéma strategie vyšetřování – „První pomoc“	21
4.2.1 Rozhovor s informátory a oběťmi	21
4.2.2 Nalezení vhodných svědků	21
4.2.3 Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky	21
4.2.4 Zajištění ochrany obětem	22
4.2.5 Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi	22
4.3 Úloha rodičů obětí při vyšetřování šikany	22
4.4 Úloha školy při řešení šikany	23
4.4.1 Pomoc školy rodičům oběti	24
4.4.2 Pomoc školy rodičům agresora	24
4.4.3 Práce školy a pedagogů s třídním kolektivem	24
5 PREVENCE ŠIKANY	25
5.1 Prevence na úrovni školy jako celku	25
5.1.1 Solidarita se slabými jako základ řízení třídy	25
5.1.2 Podpora autority pedagoga	27
5.1.3 Posílení demokracie ve třídě a ve škole	27
5.1.4 Ideová výchova	27
5.1.5 Princip kooperace ve výchově	28
5.1.6 Dozor ve škole	28
5.1.7 Práce s (potencionálními) agresory	29
5.2 Prevence šikany na úrovni jednotlivých tříd	29
5.2.1 Pedagogická komunita	29
5.2.2 Víkendové rekreačně-zážitkové pobyty	30
5.3 Prevence na úrovni jednotlivců	30
5.3.1 Individuální sledování potencionálních obětí	30
5.3.2 Pravidelné individuální rozhovory se všemi žáky	30
5.4 Program proti šikanování – třídní komunita	30
5.5 Schéma prevence školních šikan	31

5.6 Organizace zabývající se problematikou a prevencí šikany	32
5.6.1 Rodičovská linka – 840 111 234	32
5.6.2 Linky důvěry	32
5.6.3 Internetové poradny	32
5.6.4 Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)	33
5.6.5 Střediska výchovné péče (SVP)	33
5.6.6 Sociální pracovníci a sociální kurátoři	33
5.6.7 Neziskové organizace zaměřené na prevenci	34
5.6.8 Dětské psychiatrie a psychiatrické léčebny	34
5.6.8 Diagnostické ústavy	34
VÝZKUMNÁ ČÁST	35
6.1 CÍL VÝZKUMU	36
6.2 HYPOTÉZY	36
6.3 METODOLIGIE VÝZKUMU	36
6.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÝCH VZORKŮ	37
6.4.1 ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	37
6.4.1.1 Řešení sociálně patologických jevů	37
6.4.2 ZŠ v Teplé	38
6.4.2.1 Řešení sociálně patologických jevů	39
6.4.2.2 Činnost psychologa	39
6.4.3 ZŠ Bochov	39
6.4.3.1 Řešení sociálně patologických jevů	40
6.4.4 ZŠ a MŠ Chyše	40
6.4.5 ZŠ a MŠ Štědrá	40
6.4.6 ZŠ a ZUŠ Žlutice	41
6.4.6.1 Řešení sociálně patologických jevů	41
7 PRŮBĚH A VÝSLEDKY VÝZKUMU	42
7.1 Průběh výzkumu	42
7.1.1 Stanovení výzkumných otázek	42
7.2 Zpracování výzkumu	44
7.3 Výsledky výzkumu a diskuse	58
7.4 Ověření hypotéz	59
ZÁVĚR	60
RESUMÉ	62
SUMMARY	63
SEZNAM LITERATURY	64
SEZNAM TABULEK	67

ÚVOD

Šikana se vyskytuje ve společnosti od počátku věků a její výskyt, v jakékoli skupině, nebo mezi jedinci, představuje vážný problém. V současnosti je tento problém podpořen výrazným množstvím sociálních sítí, na kterých se propagují jisté normy chování a jednání. V posledních letech se rapidně prohlubují rozdíly mezi žáky na všech stupních škol. Rozdíly nemusí být na první pohled patrné, ale sebemenší podnět, který agresory jistým způsobem provokuje, se může stát motivem pro zahájení trýznění své oběti.

Mnohdy za agresivním chováním jedinců stojí rodinné prostředí, ve kterém se, byť v některých případech nevědomky, podporuje dominance, síla a moc. Především vlivní a movití lidé jsou přesvědčeni, že si mohou dovolit věci a činy, které jsou proti morálním hodnotám společnosti a vzhledem ke svému postavení vědí, že za takové chování nebudou nijak potrestáni. Je obecně známo a traduje se, že děti jsou odrazem svých rodičů. Děti rodičů, kteří žijí spořádaně, nepoutají na sebe pozornost a vztahy v rodině jsou rovnocenné se mnohem častěji stanou obětmi šikany než děti rodičů, kteří mají jisté postavení ve společnosti, jsou středem pozornosti, mohou si, takzvaně, dovolit, co chtějí. Takové děti mají navíc přístup k nejrůznějším sociálním sítím, na kterých se šikana v současné době převážně vyskytuje. Je velice snadné založit si anonymní profil, vyhlídnout si oběť, mnohdy bez jakéhokoli důvodu, pouze pro rozptýlení nebo zábavu a zaútočit. Tyto situace navíc neulehčují práci ani těm, kteří by v patrných případech dokázali zasáhnout a poskytnout včasnou a efektivní pomoc, tedy rodičům, učitelům, přátelům a dalším, kteří se vyskytují v bezprostřední blízkosti oběti.

Šikana se na základní škole dotkla i mě samotné, z toho důvodu jsem si toto téma vybrala. Tehdy nebyl tak snadný přístup k sociálním sítím, proto byla šikana realizována fyzicky. Nikdo mi fyzicky neubližoval, měla jsem ve své třídě spoustu kamarádů, se kterými jsem trávila každou přestávku, ze školy jsme také chodili ve skupinkách, ale docházelo

k šikaně psychické, konkrétně o narážky se sexuálním podtextem, zesměšňování a nevhodné návrhy s výhrůzkami. Jelikož jsem byla od útlého věku rodiči vedena k otevřenosti, důvěře a zodpovědnosti za sebe samu, svěřila jsem se hned po několika narážkách od agresorů pedagogům, kteří obstarávali „schránku důvěry“. Tehdy jsem byla v 8. ročníku ZŠ a jako pubescentovi mi bylo nepříjemné svěřit se osobně, proto jsem využila tuto cestu. Od tohoto okamžiku proběhla ve všech třídách beseda a prevenci šikany, posílil se dozor na chodbách o přestávkách a agresoři, kteří v té době navštěvovali 9. ročník, se stáhli. I když se podařilo tehdy problém zarazit včas a na jeho počátku, změnil se můj pohled na mě samotnou a začala jsem k sobě být více kritická a bohužel se tato zkušenost stala nedílnou součástí mého života, jsem sebekritická, hledám na sobě pouze chyby, nedokážu se smířit s tím, jaká jsem a jak vypadám.

Je až neuvěřitelné, jak se dokáže pár hloupých poznámek, urážek a zesměšňování podepsat na osobnosti člověka. Člověka, který do té doby byl šťastný, spokojený a nepostradatelný.

TEORETICKÁ ČÁST

1 AGRESE A AGRESIVITA

Pojem agrese pochází z latiny a lze jej přeložit jako útok, napadení, výpad.

Slovník cizích slov definuje agresi jako „útočné jednání vůči druhé osobě, tendenci zničit nebo poškodit nějaký objekt“.

„Agrese může být také definována jako násilný způsob dosahování cíle nebo destruktivní chování, směřující k fyzickému, slovnímu nebo symbolickému útoku vůči jinému jedinci (předmětu)“.¹

1.1 Agrese jako vrozený instinkt – biologický základ agrese

Každý člověk má v sobě pud se silnějším či slabším agresivním nábojem, při jehož vybíjení dochází k pocitu uspokojení.

U člověka se agresivní chování může projevit při dosahování cílů, kdy na cestě k jeho dosažení stojí překážka nebo někdo, kdo by dosažení cíle mohl zhatit. V tomto případě se projeví vrozené instinktivní reakce, které, za určitých okolností, vedou člověka k napadení druhého jedince.

Pokud bychom si měli odpovědět na otázku, zda je lidská agrese pud, odpověď by byla ano. *„Každý z nás má v sobě silnější nebo slabší agresivní náboj a schopnost citového uspokojení, když tento náboj vybíjíme. Šikana je jeden ze způsobů, jak děti svou agresi vybíjejí.“²*

1.2 Agrese jako naučené chování

Agresi, stejně jako jiné projevy chování si člověk osvojuje na základě zkušeností už od útlého věku. U člověka se projevuje agresivní chování už z důvodu, že si osvojil fakt, že se tento druh chování vyplácí, že tímto chováním můžeme snadněji dosáhnout svých cílů.

Velice důležitou roli zde hrají rodiče, kteří předávají tento model chování svým dětem v momentě, kdy je za něco fyzicky trestají a dítě si všímá, že jim moc nad dítětem přináší pocit uspokojení. Tento osvojený model děti uplatňují zprvu při sporu s vlastním sourozencem, kdy se násilím snaží získat hračku, sladkost, pozornost. Pokud dítěti prochází tento způsob zmocnění se něčeho, agrese se opakuje a prohlubuje.³

¹ PaedDr. KOCUROVÁ, M., PhD. *Agresivita a šikanování*, s. 2

² ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 36-37

³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 39-40

2 OBECNÁ TEORIE ŠIKANY

V současné době se setkáváme s různými názory a pohledy na šikanu. Šikana provází lidstvo od jeho prvopočátku a vyskytuje se v různých formách. Důsledkem šikanování dochází u člověka k poškození jeho zdraví, ať už psychického či fyzického. Často si pod pojmem šikana představujeme především formu určitého fyzického násilí, které člověku způsobuje bolest fyzickou. Málokdo si uvědomuje, že počátek šikany přichází nenápadně a ve formách, které nejsou na první pohled patrné. Dokonce samotný postižený jedinec si fakt, že se stal obětí šikany, mnohdy nepřipouští a nemá potřebu se se svými problémy nikomu svěřovat. Přitom bychom právě prvotním projevům šikany měli věnovat největší pozornost.

Šikana je mnohdy na první pohled nepatrná a pokud jde o šikanované dítě, často svůj problém před dospělými umí velice dobře skrýt a většinou ji sami dospělí neodhalí. Na šikanovaném jedinci si můžeme všimnout drobných signálů, které by mohly naznačovat, že se děje něco nežádoucího, často ale zaměňujeme pouhé škádlení se samotnou šikanou. Mezi škádlením a šikanou ovšem existuje velice tenká hranice, i nevinné škádlení může přerůst ve vážnou brutalitu, která mrzačí tělo i duši.

V současné době se šikana vyskytuje nejčastěji mezi školními dětmi, jež dokážou, většinou slabší spolužáky, fyzicky napadat, ale také psychicky ponižovat a nutit vykonávat věci, které jim nejsou příjemné a jsou ponižující. Většinou se ale jedná o méně závažné formy ubližování, jako je například kopání, ničení a znehodnocování soukromých věcí (penálu, aktovky, oblečení...), fackování apod. Tyto „bezvýznamné“ příhody mohou pro citlivější děti představovat velké utrpení, zvláště, pokud se bojí přiznat rodičům či učitelům.⁴

2.1 Definice šikany

„Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedovede bránit. Obyčejně mluvíme o šikaně tehdy, když jde o opakované jednání, ve velmi závažných případech označujeme za šikanu u jednání jednorázové, s hrozbou opakování.“⁵

Jde o ubližování mezi jedinci, kteří jsou ve stejném postavení (jsou žáky, studenty, spoluhráči, spoluvězni, spolupracovníky...). Jsou ale samozřejmě případy, kdy jeden z účastníků je vyššího postavení.⁶

⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 13–28

⁵ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 21

⁶ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s. 21

2.1.1 Druhy šikany

Pod pojmem šikana si mnozí představí pouze určité formy fyzického násilí, to je hlavním důvodem přehlížení prvotních projevů psychického násilí (např. šikanovaný je zesměšňován, čelí pomluvám, nadávkám, jsou mu brány, schovávány, ničeny osobní věci...). Je ale potřeba si uvědomit, že pokud jsou tyto prvotní projevy šikany přehlíženy, jejich intenzita se bude stupňovat.⁷

Kolář uvádí ve své publikaci *Nová cesta k léčbě šikany* (2011) trojí rozdělení šikany:

1. *Přímé a nepřímé*
2. *Fyzické a psychické*
3. *Aktivní a pasivní*

Kombinací těchto druhů šikany vzniká osm poddruhů šikanování:

1. *Fyzické aktivní přímé: Útočníci oběť věší, škrtí, kopou, fackují.*
2. *Fyzické aktivní nepřímé: Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci*
3. *Fyzické pasivní přímé: Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).*
4. *Fyzické pasivní přímé: Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků).*
5. *Verbální aktivní přímé: Nadávání, urážení, zesměšňování.*
6. *Verbální aktivní nepřímé: Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.*
7. *Verbální pasivní přímé: Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.*
8. *Verbální pasivní nepřímé: Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co dělají její trýznitelé.⁸*

⁷ VÁGNEROVÁ, K. a kol. *Minimalizace šikany*, s. 11-12

⁸ KOLÁŘ, M., *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 37

2.2 Šikana versus škádlení

Navenek je velice složité od sebe škádlení a šikanu rozlišit.

Za škádlení považujeme běžnou zábavu mezi žáky za účelem sociální komunikace, vzájemného poznávání a sblížování se. Co se ale pro jednoho žáka zdá jako legrace či projev pozornosti, druhého toto chování může ponížovat a urážet.⁹

„Škádlení patří k rovnocenným, kamarádským nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený. Obě strany mají možnost obhájit své osobní teritorium. Vzájemné vnímání a respektování verbálních i neverbálních limitů. Při divočejším škádlení žádný nepoužije své plné síly nebo silnější mírní své akce“

„Šikanování patří do násilných a závislostních vztahů. Za šikanování se považuje, když jeden nebo více žáků úmyslně a opakovaně ubližuje druhým. Znamená to, že dítěti někdo, komu se nemůže ubránit, dělá, co je mu nepříjemné, co ho ponížuje nebo to prostě bolí. Prolamování hranic „znásilňování“ druhého. Silnější strana nebere ohled na slabšího. Oběť dává najevo, že je jí to nepříjemné, útočníci pokračují dál. Někdy sadomasochistická interakce.“¹⁰

2.3 Praktický pohled na šikanování

2.3.1 Šikanování jako nemocné chování (behaviorální pohled)

Tento pohled se zaměřuje na nejnápadnější projevy šikany, která jsou s rozporem se školními pravidly. V praxi se vyskytuje nejběžněji, ale je nezbytný a nezastupitelný v prvotním posouzení situace.¹¹

2.3.2 Šikanování jako závislost (psychodynamický pohled)

Závislost na šikanování lze přirovnat k závislosti na toxických látkách. Agresorovi přináší šikanování pocit uspokojení, ovšem potřeba agrese roste, čímž se stupňují i útoky na oběť, které jsou brutálnější. Vazba mezi obětí a agresorem může být oboustranná či jednostranná.

Při jednostranné závislosti agresora na oběti jde o zisk. Nežádoucím chováním dosahuje výhodného postavení v kolektivu, uspokojuje ho pocit dominance nad slabším jedincem. Jednostranná závislost může vzniknout i vůči agresorovi, ze strany oběti. V tomto

⁹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P. *Jak na šikanu*, s.23

¹⁰ KOLÁŘ, M., *Nová cesta k léčbě šikany*, s 65

¹¹ KOLÁŘ, M., *Skrytý svět šikanování ve školách*, s. 20

případě bere oběť útoky agresora jako formu pozornosti (mnohdy jedinou) v rámci kolektivu. Dokonce agresora považuje za svého kamaráda, snaží se o jeho přízeň a chce se mu zavděčit.

Na základě vnějšího pozorování nelze tento projev rozpoznat, jedná se o jakousi vnitřní vazbu mezi aktéry (obětí a agresorem). Pravomoci v tomto vztahu nejsou rovnocenné.¹²

2.3.3 Šikanování jako porucha vztahů ve skupině (sociálně-psychologický pohled)

Pokud se v kolektivu vyskytne šikana, nepostihne pouze samotného agresora a oběť, ale jde o záležitost celé skupiny. Svou roli zde hrají spolužáci ze třídy, třídní učitel i další pedagogové.¹³

2.4 Vývojové stupně šikanování

2.4.1 První stupeň – zrod ostrakismu

„Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.“¹⁴

V tomto stádiu již hovoříme o zárodku šikanování a objevuje se zde riziko dalšího negativního vývoje.¹⁵

2.4.2 Druhý stupeň – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Příčin postupu ostrakismu do dalšího stádia je několik. Jednou z možností je fakt, že slabý jedinec slouží jako pomyslný ventil, přes který dochází k odreagování žáků.

V tomto stádiu se již setkáváme s prvotními projevy fyzické šikany, mezi něž patří kopání a bití. Přetrvávají také slovní urážky, nucení oběti do posluhování agresorům (např. nošení aktovek). Pocity agresorů, vyvolané jejich mocí, kdy bijí a týrají svou oběť, mohou prolomit zábrany a jejich agresivní chování se začíná opakovat.¹⁶

2.4.3 Třetí stupeň – klíčový moment – vytvoření jádra

Klíčovým momentem je zde vytvoření skupiny agresorů, kteří mezi sebou spolupracují a zaměřují se na žáky, kteří se stávají vhodným objektem šikany.¹⁷

¹² KOLÁŘ, M., *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 37-39

¹³ KOLÁŘ, M., *Skrytý svět šikanování ve školách*, s. 26

¹⁴ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 36

¹⁵ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 36

¹⁶ KOLÁŘ, M., *Skrytý svět šikanování ve školách*, s. 32-33

¹⁷ KOLÁŘ, M., *Skrytý svět šikanování ve školách*, s. 35

V tomto stupni šikany má odborně připravený pedagog šanci poměrně rychle a bezpečně pomoci. Řešení šikany je zde klíčové a ovlivňuje, zda se počáteční fáze přehoupne do pokročilého stádia.¹⁸

2.4.4 Čtvrtý stupeň – většina přijímá normy agresorů

Normy agresorů jsou přijímány většinou a stávají se nepsaným zákonem. Následkem toho dochází k proměně skupiny. Dokonce žáci, kteří se dosud chovali mírně a ukázněně, se mohou chovat krutě a aktivně se podílet na týrání spolužáka za účelem pocitu uspokojení.

V tomto stupni se stává, že oběť přijímá svou roli a agresorům se přestane vyhýbat. Tento stav může dojít až do takové fáze, kdy oběť agresora sama vyhledává, protože pocituje jistou závislost. Navenek se vztah mezi obětí a agresorem jeví jako přátelský.¹⁹

2.4.5 Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana

V tomto stupni přijímají násilí jako normu všichni žáci ze skupiny. Oběť se stává majetkem agresora. Patří mu jeho majetek, peníze, vědomosti, čas, city i tělo. Agresor se zbavuje zbylých zábran a oběť přijímá normy skupiny a připadá jí to normální, je na agresorovi závislá a sama ho brání.²⁰

2.5 Projevy šikany

2.5.1 Přímé projevy šikany	2.5.2 Nepřímé projevy šikany
<ul style="list-style-type: none"> • Posměšné poznámky vůči dítěti, zesměšňující přezdívky, nadávky, ponižující hrubé žerty – rozhodující je, jakou měrou je dítě těmito poznámkami, přezdívkami, „legrací“ zranitelné. • Výtky na adresu dítěte, které mají nenávislný, nepřátelský až pohrdavý charakter. • Panovačné příkazy, kterým se dítě podřizuje. • Fyzické ubližování, které nemusí být příliš dynamické (kopání, bití, pošťuchování, postrkování, honění...), ale oběť je neoplácí. • Rvačky, kdy jeden ze zúčastněných je viditelně slabší a projevuje snahu uniknout. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dítě je osamocené, spolužáci o něj nejeví zájem, nemá přátele, patří mu poslední místo ve skupině. • Dítě vyhledává společnost učitelů, aby se cítilo v bezpečí. • Při vystupování před třídou spolužáků je dítě vystrašené. • Na své okolí působí dítě smutně, nešťastně, je plačtivé. • Školní prospěch dítěte se stává neuspokojivým. • Dítě mívá poničené věci, které mohou být

¹⁸ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 82

¹⁹ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 82

²⁰ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 83

<ul style="list-style-type: none"> • U mladších dětí je tato situace doprovázena pláčem. 	<p>navíc znečištěné, rozházené. Týká se i oblečení.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jsou patrné známky na těle dítěte – podlitiny, škrábance, odřeniny, nebo dokonce řezné rány, jejichž vznik dítě nedokáže vysvětlit.
---	---

Tab. 1 Přímé a nepřímé projevy šikany²¹

Projevy šikany mohou být různě vážné. Záleží především na tom, do jaké míry se výše zmiňované projevy opakují. Některé projevy mohou být nevinné v rámci běžného dění ve škole. Pokud se ale výskyt těchto projevů opakuje častěji, značí to možnost, že se dítě stává obětí šikany. Rozhoduje výskyt většího počtu projevů.²²

2.6 Typy šikany

2.6.1 Fyzická agrese a používání zbraní

- Oběť je škrcena provazem, kabelem šátkem, opaskem, věšena na lustr až do doby, dokud neztratí vědomí. Vznikají rýhy na krku.
- Oběť je dušena igelitovým sáčkem, polštářem, ručníkem.
- Oběť je mučena, kopána, bita pěstmi, fackována...
- Oběti jsou stříhány, upalovány vlasy.

2.6.2 Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- Oběti je vyhrožováno smrtí, mučením, násilím. Vyhrožování může být nepřímé, anonymní – po telefonu.
- Oběti je zastrašována zbraněmi.
- Oběť je terčem nadávek a posměchů (rasistický podtext, nadávky týkající se vzhledu oběti – handicap).
- Agresoři mají urážlivé poznámky na rodiče dítěte.

2.6.3 Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- Oběť je okrádána o peníze, jsou jí ničeny a znehodnocovány osobní věci – agresoři si tyto věci přivlastňují.
- Agresoři ničí oběti věci, které nejsou v jejím vlastnictví (např. školní učebnice, sešity).
- Oběť je okrádána o svačinu.

²¹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 49

²² ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 49

2.6.4 Násilné a manipulativní příkazy

- Oběť je nucena k nepříjemným a nechutným úkonům (pití moči, limonády, do které bylo napliváno, sněžení jídla z podlahy, masturbace před ostatními, klečet a prosit o milost...).
- Agresoři požadují po oběti peníze na cigarety, svačiny...
- Povinností oběti je radit agresorům při písemných pracích, psát jim domácí úkoly a přepisovat sešity.²³

2.7 Příčiny šikanování

Mezi jeden z nejzákladnějších motivů šikany patří **tlak společnosti**. Jedinec je nucen projevit svou mužnost, tvrdost, nebojácnost. Tento motiv se významně projevuje ve sportu, tělesné výchově. Mnozí učitelé tělesné výchovy pobízí k soutěživosti a tvrdosti, čímž dává svým žákům příležitost „vybít“ se na slabších spolužácích a zastává názor, že „srab má dostat zabrat“. Tímto výchovným stylem nevědomky buduje v dětech rivalitu, na jejímž konci dochází k uvolnění a uspokojení potřeby vyhrát.

Dalším motivem, který pobízí k šikanování je **touha po moci**. Agresor si přeje mít moc nad spolužáky a možnost je ovládat. Touto mocí se agresor zmocňuje dalších služeb, výhod, předmětů, uspokojuje své potřeby.

Příčinou šikany mnohdy bývá i **motiv krutosti**. Agresorovi je příjemné, když vidí ostatní trpět. Krutost dřímá, dle psychoanalytiků, v každém z nás.

Za šikanou mnohdy stojí pouhá **zvědavost**. Láká nás představa, jak by se námi týraný člověk ve strachu choval, jak by reagoval na bolest, ponížení, k čemu všemu by se dal přinutit...

V neposlední řadě šikana úzce souvisí s **nudou, touhou po vzrušení, senzaci**. Jedinec, který touží po vzrušení se zbavuje zábran a veškerého soucitu.²⁴

3 PROTAGONISTÉ ŠIKANY

Hlavními aktéry šikany jsou agresoři (šikanující, útočníci) a oběti (šikanovaní, napadání). Stejně jako mezi agresory, tak mezi oběťmi jsou určité rozdíly.

²³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*, s. 20-24

²⁴ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*, s. 30

Šikana ale není problémem týkajícím se pouze obětí a agresorů, je záležitostí celé skupiny, bez ohledu na to, jak se jednotliví členi k šikaně staví.²⁵

3.1 Agresori

Agresorem se často stává jedinec, který se s jistou formou násilí, ať už fyzického či citového, setkal již v útlém věku v rodině. Rodiče učí své děti (respektive děti napodobují chování svých rodičů), že násilím a agresí dosáhnou svého. Tento model chování přebírají většinou všechny děti v domácnosti. Rodiče agresorů jsou ve většině případů tolerantnější k agresivnímu chování. Sami využívají ve výchově tělesných trestů, upřednostňují řešení konfliktů násilím.²⁶

Rodiny agresorů jsou charakteristické nezájmem o problémy týkající se dítěte, nedostatkem času, citu, lhostejností a v krajních případech až nenávisť vůči dítěti. Rozhodující je vztah otce vůči budoucímu agresorovi. Otec agresora bývá nepřátelský, chladný. Velice důležitou roli zde hraje i mateřské odmítání chlapců z důvodu komplikovaného porodu.²⁷

Společnost se mylně domnívá, že agresori jsou většinou potomky vlivných, bohatých a kariérně úspěšných jedinců. Pravdou je, že valná většina agresorů pochází ze sociálně slabších vrstev společnosti, což ale nevylučuje fakt, že šikanovat mohou jedinci ze všech sociálních vrstev.

3.1.1 Vlastnosti agresorů

Agresor se vyznačuje svou zdatností, fyzickou silou a obratností, ale opak bývá pravdou. Původcem šikany se může za jistých okolností stát i jedinec malý a slabý, jež disponuje inteligencí, kterou vyrovná nedostatky fyzické síly. Ve skutečnosti agresor dokáže páchat bolest a utrpení, aniž by se oběti fyzicky dotknul nebo na ni promluvil. Neplatí zde ani domněnka, že agresorovi jeho krutost „kouká z očí“. Ono zlo se často skrývá za tváří andílka a za laskavým, nevinným úsměvem. Tito jedinci využívají své nevinnosti a nepozorovaně se dopouštějí kruté manipulace s obětí, aniž by byli jakkoli podezřelí.

Ve společnosti je zafixovaný fakt, že agresorem často bývá rváč, jedinec, který se vyznačuje horkokrevným temperamentem, je vznětlivý, nekontroluje se a je konfliktní. Zde je potřeba zmínit, že ne vždy je toto tvrzení pravdivé. Tito jedinci postrádají zlomyslnost a

²⁵ BENDL, S., *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 41-42

²⁶ BENDL, S., *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 43

²⁷ HOLEČEK, V., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 26-27

krutost, kterou by trýznili bezbranné. Agresor se naopak může velice dobře kontrolovat, do detailů promyslet kde a kdy bude svůj počin realizovat tak, aby to co nejlépe utajil. Mnohdy má zaúkolované spolupachatele a zpovzdálí pouze sleduje situaci.

U agresorů vnímáme celkovou nekázeň, vulgárnost, lhaní, krádeže, podvody, znehodnocování cizích věcí, sníženou osobní hygienu. Tento první dojem ale oklamal již spoustu pedagogů, kteří poté neuspěli ve vyšetřování šikany, když se řídili výpovědí „slušných“ žáků.

Agresoři si šikanou dokazují svou moc, „hojí si mindrák“ a používají k tomu různé formy násilí. Navenek je tvrdý proto, že ho tíží pocit méněcennosti, trpí nedostatkem sebevědomí, závidí spolužákům kladné vztahy v rodině. Tyto pocity jsou u agresorů velice dobře skryty, a proto se na první pohled agresor jeví jako sebejistý, cílevědomý, neúzkostný. Je dominantní, panovačný, krutý, zlomyslný, škodolibý, užívá si moc nad ostatními. Svým dominantním chováním si získává respekt u spolužáků, kteří se, ze strachu, hlouposti, stávají jeho spolupachateli.

Agresorům chybí empatie, je pro ně obtížné rozeznat, co je druhým příjemné a co je naopak uráží a ponižuje. Empatie se u dítěte vyvíjí postupně s věkem, kdy velice záleží na vztazích v rodině. U dětí, které nemají kvalitní rodinné zázemí se empatie vyvíjí pomaleji.²⁸

3.1.2 Typy agresorů

Kolář ve své publikaci, Nová cesta k léčbě šikany (2011), rozlišuje **tři typy iniciátorů šikany**.

1. **„Drsňák“** – hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.
 - **Vnější forma šikanování**–šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.
 - **Specifika rodinné výchovy** – častý výskyt agrese a brutality rodičů, jako by agresoři násilí vraceli nebo ho napodobovali
2. **„Slušňák“**– velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.
 - **Vnější forma šikanování** – násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

²⁸ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 54-56

- *Specifika rodinné výchovy – časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.*
3. „Srandista“ – *optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.*
- *Vnější forma šikanování – šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, patrná snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky.*
 - *Specifika rodinné výchovy – nezaznamenána významnější specifika, pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.²⁹*

3.2 Oběti

Oběti jsou charakteristické určitou jinakostí, která nespočívá pouze v barvě pleti či fyzické stavbě, důvodem k šikaně může být sebemenší jev, kterým se žák od ostatních žáků odlišuje, například to, že nosí brýle, má pihy, nenosí nejmodernější oblečení.

Zpravidla se obětí šikany stávají žáci, kteří jsou ve třídě noví. Nemají ve třídě kamarády, kteří by se jich zastali a tím se stávají snadným terčem útoků. Útoky šikany ustávají v případě, kdy se nového jedince zastane žák, který má ve třídě jisté postavení. V opačném případě ale útoky neustávají, a dokonce se stupňují.³⁰

3.2.1 Vlastnosti obětí

Oběťmi šikany se mohou stát i jedinci, kteří jsou fyzicky i psychicky vyzrálí. Šikana může postihnout žáka, který v určitých oblastech vyniká, je chytrý, pochází z dobrých poměrů, je mezi učiteli oblíbený, přemýšlivý, bystrý... Dalo by se ale říct, že tito jedinci jsou šikanování pouze výjimečně.

Častěji jsou šikanováni jedinci, kteří mají nějaký handicap, obvykle stačí, když je žák slabý, fyzicky neobratný. Holeček ve své publikaci, *Agresivita a šikana mezi dětmi* (1997), uvádí: „V naší veřejnosti je málo zdůrazňováno, že obětí šikany se často stává dítě, které má nějaké handicap ve své vlastní rodině. A nemusí to být jen případy, které samy o sobě jsou již pro dítě velmi traumatizující: otec alkoholik či matka léčená na psychiatrii.“³¹

Významnou roli hraje i rodinné prostředí, ve kterém šikanovaný jedinec žije. Příliš úzkostná výchova, která má za následek nesamostatnost dítěte a neschopnost prosadit se

²⁹ KOLÁŘ, M., *Nová cesta k léčbě šikany*, s. 141

³⁰ BENDL, S., *Prevence a řešení šikany ve škole*, s. 46-47

³¹ HOLEČEK, V., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 28

v třídním kolektivu, může z dítěte udělat snadný terč pro útoky jedinců, kteří těmito vlastnostmi naopak disponují.

Mezi typické psychické vlastnosti obětí patří tichost, plachost, bojácnost, citlivost, nízké sebevědomí. Oběť má velice úzký vztah s matkou, který je v jistých případech až patologický. Útoky jsou většinou mířeny proti tzv. třídním outsiderům, kteří jsou izolovaní od třídního kolektivu, jsou osamělé, bez přátel. Tyto děti nedokážou vzbudit a udržet ve svých spolužácích sympatie.

Obecně platí, že oběť bývá nejčastěji šikanována kvůli oblečení, které nosí, barvě pleti, fyzické zvláštnosti (odstávající uši, zrzavé vlasy). Ve skutečnosti ale oběť „provokuje“ agresora spíše svou vnitřní nejistotou, úzkostlivostí, slušností.³²

3.2.2 Následky šikanování u oběti

Závažnost následků se odvíjí od toho, jaké míry šikanování dosáhlo a jak dlouho trvalo. Následky ovlivňuje i to, do jaké míry se oběť dokáže útokům šikanování bránit.

3.2.2.1 Oběti počátečních stádií šikanování (1. – 3. stádium)

Na první pohled by se mohlo zdát, že rané projevy šikanování nemohou mít na oběť vážnější dopad. Toto zdání je ale mylné. Žák, který se stane obětí se ve školním prostředí necítí dobře a pochopitelně si buduje ke škole negativní vztah. Zejména „legrácky“ jako je zesměšňování, hloupé nadávky, ponižování, izolace oběti z jakéhokoli narušují osobnostní vývoj dítěte. Veškerá bolest, ať už je uvědomělá nebo neuvědomělá, se v oběti hromadí a postupem času dochází k přetížení adaptačních mechanismů, nervová soustava oběti se vyčerpá a objevuje se u ní neuróza nebo psychosomatické problémy. Šikanování způsobuje obětem poruchy v sociální a osobnostní adaptaci.

V důsledku šikanování jsou oběti při vyučování nepozorné, celkově se zhorší jejich školní prospěch, ačkoli dosud byl velice uspokojivý, vymýšlejí si nejrůznější důvody, proč nechodit do školy (únik do nemoci), nebo do školy bez omluvení nedochází (neomluvená absence), mají narušené a negativní sebepojetí, čelí neustálému strachu a nejistotě.

Ve výjimečných případech dochází k útoku oběti proti agresorovi, kdy oběť použije na svou obranu nepřiměřené prostředky, které mohou agresorovi způsobit těžká zranění či dokonce smrt.

³² HOLEČEK, V., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 28

Raná stádia šikanování zanechávají na oběti bolestivé šrámy, psychosomatické a neurotické potíže, které pronásledují oběť ještě několik následujících let a mohou se projevit opakovaně i v dospělosti.³³

3.2.2.2 Oběti pokročilých stádií šikanování (4. – 5. stádium)

U obětí pokročilých stádií šikanování jsou následky velice vážné, postihují celou její osobnost a mají celoživotní charakter. V těchto situacích se často stává, že oběť ukončí své utrpení sebevraždou. Počet sebevražd souvisejících se šikanováním postupem času narůstá.

U dlouhodobě šikanované oběti dochází ke zhroucení a propuknutí panické hrůzy ze zabití, oběť pociťuje strach o svůj vlastní život. Tyto stavy jsou doprovázeny poruchami spánku, nočními děsy, výraznými psychosomatickými problémy (nevolnost, chronická únava, bolest hlavy, břicha, zad, dušné stavy). Některé z obětí musí podstoupit dlouhodobou léčbu. V opačných případech se oběť nezhroutí, ale není schopna dále studovat, ani po přechodu na jinou školu. U oběti postupně dochází k poruše sebehodnocení.

Duševní poruchy oběti jsou zakořeněny hluboko, ačkoli fyzické rány se již zhojily. Ačkoli se na první pohled zdá, že oběť je již zotavena, větší zátěž v meziosobní oblasti způsobí, že se „rány“ na duši opět otevrou a oběť upadá do depresí, ve kterých ji provází sebevražedné myšlenky. Proto se uzavírají do sebe, skrývají se, ode všeho unikají. Jsou nedůvěřivé a nesdílné, proto je téměř nemožné získat je pro jakoukoli spolupráci na jejich pomoci.

V krajních případech může oběť trpět posttraumatickou stresovou poruchou³⁴, jež je mezinárodně uznávanou psychiatrickou diagnózou.³⁵

³³ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 102-104

³⁴ „**Posttraumatická stresová porucha** (angl. zk. PTSD) vzniká následkem těžkého stresu, jehož intenzita překračuje běžnou lidskou zkušenost. Pokročilá šikana bezesporu takovou nadměrnou zátěží je, navíc opakovanou a často dlouhodobou. PTSD se projevuje jako panický strach a bezmoc, doprovázená je třemi skupinami příznaků:

- **Vtíravé příznaky** – nekontrolované mučivé znovuprožívání traumatické události. Patří sem především „flashbacky“ (zpětné záblesky), kdy se u dítěte probouzejí vzpomínky na šikanování tak živé, že je prožívá, jako by to byla skutečnost.
- **Únikové příznaky** – soustavné vyhýbání se všemu, co by mohlo děsivý zážitek týrání a ponižování připomínat. Oběť se usilovně snaží vyhnout činností, situacím, ale i myšlenkám a pocitům spojeným se šikanováním. Vyhýbá se spolužákům a kamarádům, odmítá pokračovat ve svých koníčcích. O šikanování nehovoří nebo ho vytěsňuje z paměti.
- **Duševní a fyziologická dráždivost** – postižené dítě ztrácí iluzi dobrého světa, je úzkostlivě nastražené, očekává, že bude znovu napadeno. Nedokáže se uvolnit, je plně napětí. Při běžných podnětech se leká. Špatně spí. Dráždivost a vyčerpání se vzájemně posilují.“; KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 102

³⁵ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 100-102

3.3 Přihlízející – mlčící většina

Šikanování je nebezpečné především v tom, že se netýká bezprostředně pouze oběti a agresora, ale všech přítomných, kteří se přímo ocitají v procesu. Navzdory vědomí o výskytu šikany na ni nikdo ze skupiny neupozorní, vůči oběti jsou pasivní (nezastávají se jí), agresorovi se nepostaví a později sami násilí tolerují a přehlížejí, v pokročilých stádiích se sami účastní na „týrání“ oběti.³⁶

3.4 Pedagog

Každý pedagog, především třídní učitel by měl znát hodnotu jednotlivých žáků ve třídě z hlediska obliby a jejich vlivu na třídní kolektiv.³⁷

Stejně jako agresor a oběť může být i pedagog účastníkem šikany. Ačkoli by měl být pedagog tím, kdo pozitivně ovlivňuje skupinu žáků i jednotlivce v ní, často je to právě on, kdo může napomoci vzniku šikany, aniž by si to přímo uvědomil. Nejenom, že může být původcem šikany, ale šikanu svým jednáním někdy i nevědomky prohlubuje, například tím, že kriticky hodnotí (oprávněně) izolovaného žáka. Především ironické poznámky na účet ostrakizovaného žáka mohou přejít v posměšné situace, kterých se s velkou oblibou účastní většina třídního kolektivu.

Spouštěčem může být i nedostatečně připravené sociometrické setření, pokud pedagog klade otázky, které vedou (ne přímo) k odhalení dotazovaných, pozice žáků ve třídě je výsledky silně ovlivněna. Jedinci, kteří jsou skupinou vyhodnoceni jako ti, kteří odpovídali proti gustu ostatních, mohou být vyhodnoceni jako „neprestižní“ a přijít o své postavení v třídním kolektivu, a dokonce přijít o své příznivce a kamarády.

Vážnou chybou pedagoga je fakt, že se k šikaně staví pasivně, nepřipouští si její výskyt a ignoruje její prvotní příznaky, a to především proto, že pokud by tento fakt připustil, převzal by na sebe velké a těžké břemeno. Pokud pedagog neřeší šikanu, které si je vědom, může být, dle Metodického pokynu MŠMT, trestán. Výzkumy potvrzují, že sami žáci jsou překvapeni a zároveň zklamáni tím, že pedagogové dostatečně nebojují proti šikaně, že ji přehlížejí a podceňují trápení obětí, že ji nedokážou kvalitně řešit a že jsou v potrestání agresorů velice mírní. Tento fakt nepřímo podněcuje agresory k páčání dalších škod na obětech.

³⁶ VÁGNEROVÁ, K., *Minimalizace šikany*, s. 88

³⁷ HOLEČEK, V., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 29

Pedagogové se snaží při konfliktech ponechat dětem prostor, aby si spory vyřešily mezi sebou samy. Tento přístup je do jisté míry přípustný, pedagog dává žákům možnost sebeprosazení, možnost dohodnout se na jistém kompromisu, zvolit metodu usmíření. Pokud jde o šikanu, tento přístup pedagoga je neprofesionální, v tomto případě dochází k povzbuzení agresora, oběť nemá v pedagogovi nemá zastání a o to více trpí.

Pedagogové zaujímají k šikaně dvojí postoj, na jedné straně jsou učitelé, kteří se upřímně a vědomě staví k odsouzení a odporu šikany, na straně druhé jsou učitelé, kteří chovají skrytou a nevědomou sympatii k agresorům. Dalo by se říct, že k agresorům sami vzhlíží, neboť i oni mají někdy chuť řešit bezvýhodnou situaci násilím, než řídit se stanovenými pravidly. I pedagog touží po jisté nadvládě a moci nad třídním kolektivem, v tomto případě se učitel stává bezděčným spojencem šikany.

Závažnou chybou, které se pedagogové dopouští je skutečnost, že řeší pouze případy šikany, které jsou zjevné – zranění a hmotné škody.³⁸

3.5 Rodiče účastníků šikany

Stejně jako veřejnost a pedagogové se i rodiče staví k šikaně pasivně a podceňují ji. Na šikanu zpravidla nemyslí a neřeší ji do doby, dokud je na ni škola neupozorní a nevyzve je ke spolupráci.³⁹

3.5.1 Rodiče agresorů

Rodiče agresorů většinou ani nevědí, že jejich dítě někoho šikanuje. V případě, kdy je na tento fakt škola upozorní, snaží se své dítě za každou cenu ochránit, a proto celou situaci zlehčují a snaží se pedagogům namluvit a přesvědčit je, že šlo pouze o hloupý žert, který se jistě nebude opakovat.

Někteří rodiče reagují na tuto skutečnost tak, že své dítě, v tomto případě agresora, doma fyzicky potrestají, čímž ale ničemu nepomohou, spíše pouze podpoří agresivitu. Dítě si tuto formu chování rodičů fixuje a nevnímá násilí jako něco, co je špatné.

V praxi se setkáváme i s typem rodičů, kteří své děti v šikaně, do určité míry, samy podporují. To, že jejich dítě někoho fyzicky či psychicky napadá berou jako formu sebeobrany, která je ve společnosti žádoucí. Jsou přesvědčeni, že jejich dítě má „ostré lokty“, bez kterých se v životě neobejde.

³⁸ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 65-68

³⁹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 68

Velmi významnou roli hraje i pozice rodičů ve společnosti, pokud jsou rodiče agresora vlivnými lidmi ve společnosti, dítě přebírá toto postavení i na sebe a je přesvědčeno, že slávu a prestiž lze získat pouze tím, když se bude nad ostatní povyšovat a hájit si tuto pozici i mezi spolužáky. Mnohdy k tomuto dominantnímu postavení dopomáhá právě šikana, která agresorovi poskytuje pocit moci. V tomto případě může jít o šikanu psychickou, postupem času ale tato forma šikany agresorovi nestačí a uchyluje se k fyzickému násilí. Dalo by se říct, že takto postavení rodiče se sami stávají nepřímými aktéry šikany. Pro tento typ rodičů je nepřijatelná představa, že by se jejich dítě mohlo stát obětí šikany.

Vyskytují se případy, kdy rodina agresora je, z nějakého důvodu, neúplná, dítě žije pouze s matkou, která nemusí zvládat výchovu svého dítěte. V krajních případech se samy matky mohou stát oběťmi svých dětí.⁴⁰

3.5.2 Rodiče obětí

Rodiče obětí se o šikaně zpravidla dozvědí mnohem dříve než rodiče agresora. Jelikož je obětí šikana jakkoli nepříjemná a bojí se o ní mluvit, rodiče jsou jediní, komu mohou děti bezprostředně věřit a se šikanou, ať nepřímo, se doma svěřit. Pozorní rodiče mnohdy na svých dětech sami vypořádávají změny a snaží se přijít na to, co za tím stojí.

Pokud se dítě rozhodne rodičům o svých problémech říct, žádá je, aby tyto problémy neřešily do takové míry, aby to dítěti ještě více ublížilo. Rodiče v těchto požadavcích dítěti vyhoví, neboť většinou spoléhají na to, že škola sama tento problém odhalí a bude jej řešit.

Často také rodiče obětí zlehčují situaci tvrzením, že pošťuchování a drobné škádlení se ve škole vykytovalo vždy a že to nejspíš nebude nic tak vážného, aby se pustili do jakéhokoli řešení.

Vyskytují se i případy, kdy se rodiče obětí bojí oznámit škole fakt, že by jejich dítě mohlo být šikanováno, a to především z důvodu, že by školu „urazili“ a zpochybnili jejich postupy v řešení této problematiky. Dítě potom uklidňují tím, že to nic není, ať si z toho nic nedělají, ať se hlavně neperou a neupozorňují na sebe. Dávají svým dětem nevyžádané dobré rady, typu: „Musíš to prostě vydržet, ono je to přejde.“, „Ukaž, že jsi chlap a nic si z toho nedělej.“ Tyto rady jsou ale nerealistické a nerozumné, navíc dítěti nijak nepomohou, naopak ho ještě více utopí v bolesti a podsouvají mu fakt, že nemá oporu ani v rodině. Dítě je pak

⁴⁰ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 68-69

více osamělé, uzavírá se ještě více do sebe a uchyluje se k extrémním řešením k ukončení své bolesti. I tito rodiče se v tomto případě stávají aktéry šikany.

Je ale nutno zmínit, že někteří rodiče se k šikaně svého dítěte staví zodpovědně, své dítě podpoří a za každou cenu se snaží problém vyřešit. Pedagogové paradoxně zájem rodiny podporují, neboť jim při řešení šikany mohou být velmi nápomocní. Rodiče by se měli pravidelně informovat o vyšetřování šikany, školy totiž mají tendenci případy šikany zlehčit, mnohdy ji ani řešit nechtějí. Rodiče obětí mají právo, v krajním případě, požadovat po škole náhradu škody, ať už majetkové (pokud jsou oběti ničeny osobní věci) nebo psychické.⁴¹

4 VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY

Pokud je již výskyt šikany na škole patrný, jsou-li například agresori přistiženi při činu, zdá se, že průběh šetření bude jednoduchý, opak je ale pravdou. Pro šetření šikany je potřebné získat celou řadu informací: doba trvání šikany páchané na oběti, jak často je oběť šikanována, jakými způsoby šikana probíhá, kdo je iniciátorem a kdo jsou jeho „spolupachatelé“, zda jsou ve skupině jedinci, kteří se oběti zastávají, kdo naopak pouze přihlíží, zda je v kolektivu ještě nějaká oběť...

Náročné je šetření šikany, která nebyla přímo odhalena. Šikana je mnohdy dobře utajována, učitelé se mohou pouze domnívat, že na škole k šikaně dochází, ale nevědí nic, co by je zavedlo k jádru problému. Často se setkáváme s pasivními postoji pedagogů vůči šikaně, šikanu neradi řeší, neboť mají obavy, že by v řešení těchto problémů selhali, nebo že by je vedení školy označilo za neschopné vést kolektiv a pozitivně ovlivňovat žáky ve třídě. Pedagogové se snaží řešit situaci po svém a mnohdy se vedení školy dozví o výskytu šikany jako poslední. V tomto případě už ale může být šikana ve velmi pokročilém stádiu.

Při šetření šikany je nejdůležitější osobnost třídního pedagoga, který sbírá informace i od jiných vyučujících, kteří se ve třídě pohybují a s žáky pracují. V řešení šikany jsou pedagogům nápomocní výchovní poradci, preventisté a v určitých případech i dětské psychologové. V každém případě by měl pedagog, který řeší šikanu, informovat o tomto problému vedení školy, které mu bude nápomocné a bude jej v šetření podporovat.

⁴¹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 69-70

Důležitá je i spolupráce školy s policií. Policie zasahuje hlavně v případech, kdy je chování agresora hraničí s trestným činem.⁴² Velkou překážkou pro policii bývá fakt, že trestný čin byl spáchán žákem mladším patnácti let, proto se tyto případy často odkládají nebo jsou rovnou označeny za netrestný čin. Škola pak může řešit problém v rámci kázeňského řízení. Rodiče se mohou domáhat správního řízení o náhradu škody.⁴³

4.1 Odhad závažnosti onemocnění

Při šetření bychom se měli zaměřit na projevy, které nám mohou pomoci odhadnout stádium onemocnění. Mezi projevy, kterým bychom měli věnovat pozornost patří zejména chování, spolupráce, vztahy a celková atmosféra panující ve třídě; závažnost a četnost agresivních projevů; doba trvání šikanování; počet protagonistů šikanování (obětí a agresorů).

V případě rozpoznání počátečního stádia je v moci pedagoga tento problém vyřešit bez větší spolupráce odborných pracovníků. Pokud máme ale podezření, že se jedná o pokročilé stádium, je potřeba rychle zasáhnout a situaci intenzivně řešit za pomoci odborných pracovníků, neboť může být ohrožen život oběti.⁴⁴

4.2 Schéma strategie vyšetřování – „První pomoc“

4.2.1 Rozhovor s informátory a oběťmi

Jedná se o první krok vyšetřování. Předmětem rozhovoru je vnější obraz šikanování. V tomto kroku bychom měli nejdříve hovořit s informátory, kteří se nebojí o problému mluvit nebo s rodiči obětí, bezprostředně následují rozhovory s oběťmi (ne však s možnými agresory).

4.2.2 Nalezení vhodných svědků

Tento krok je ve vyšetřování velice důležitý. Po předchozích rozhovorech s informátory a oběťmi máme možnost vytipovat žáky, kteří budou pravdivě vypovídat. Přestože je tento krok významný pro vyšetřování, mnohdy se v něm výrazně chybuje.

4.2.3 Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky

Rozhovory mohou být vedeny individuálně, s každým svědkem zvlášť, pokud by byl rozhovor obtížný, lze přizvat další svědky, kteří své výpovědi navzájem doplní. Při tomto kroku bychom se měli vyvarovat společného rozhovoru se svědky a agresory, svědci se

⁴² „Je doporučeno obrátit se na kriminální policii, odbor ochrany rodiny a dětské kriminality.“; ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 74

⁴³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 74

⁴⁴ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 112

mohou v přítomnosti agresora cítit ohrožení a jejich výpovědi mohou být zkreslené a nepravdivé.

V žádném případě by nemělo dojít k současnému vyšetřování obětí a agresorů. Oběť by byla v tomto rozhovoru značně znevýhodněna a své předchozí pravdivé výpovědi může, z přetrvávajícího strachu z agresora, změnit či zlehčit.

4.2.4 Zajištění ochrany obětím

Bezprostředně po rozhovorech je oběť v největším ohrožení. Jelikož byl agresor odhalen, bude se chtít oběti pomstít. V tomto případě bychom v rozhovoru s obětí měli společně vymyslet a zajistit bezpečný odchod ze školy domů.

V mimořádných případech pokročilého stádia šikany je nutné uvolnit oběť na určitou dobu ze školy, nebo dokonce zajistit její okamžitý přechod na jinou školu.

4.2.5 Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Na tento poslední krok je nezbytná důkladná příprava. Je nutné počítat s tím, že agresori budou své výpovědi zkreslovat, budou se vymlouvat a vzniká zde významné riziko v prohloubení agrese vůči obětem.⁴⁵

Výjimečná situace nastává, když jde o šikanu bez svědků, šikana je pouze záležitostí oběti a agresora. Oběťmi se mohou stát i jedinci, kteří jsou ve skupině agresorů, ale jsou jakýmkoli způsobem indisponováni a pozornost ostatních agresorů se začne obracet vůči nim. Zde je potřeba zvolit taktické postupy k účinnému vyšetřování samotných agresorů.⁴⁶

4.3 Úloha rodičů obětí při vyšetřování šikany

Pro rodiče je skutečnost, že se jejich dítě stalo obětí šikany velmi šokující a bolestivá. Od rodičů očekáváme především podporu a ujištění dítěte o tom, že jsou pod jejich ochranou, že podniknou jakékoli kroky proti tomu, aby jejich dítě již nemuselo snášet další bolest. Veškerou snahu o řešení problému by ale měli konzultovat přímo s dítětem, neměli by se uchylovat k řešení problému bez jeho účasti.

Pokud se dítě odhodlá se svým problémem svěřit rodičům, je nutné počítat s tím, že šikana může být už v pokročilém stádiu a dítě si s ní už samo nedokáže poradit. Zkrátka potřebuje rychlou a efektivní pomoc.

⁴⁵ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 115

⁴⁶ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 115

Po tomto zjištění by měli rodiče okamžitě o problému informovat školu a domluvit se na jisté spolupráci při řešení problému, poradit se, vyzkoušet různé cesty k zamezení prohloubení již vzniklého problému. V sázce je budoucnost dítěte a její kvalita by měla být u rodičů na prvním místě.

Dobrym předpokladem k zvládnutí problému je nepropadat zbytečně panice a jednat racionálně. V první řadě by rodiče měli vyslechnout své dítě a pokusit se získat co nejvíce informací a detailů. Je vhodné si výpovědi dítěte zapsat, aby se při následném řešení problému se školou na nic nezapomnělo. Každá informace získaná od dítěte je totiž velice cenná, ve školním prostředí často dochází k nátlaku na dítě, a to pak může své výpovědi pozměnit či popřít. Pokud jsou na těle dítěte patrné známky fyzického násilí, doporučuje se pořídit fotodokumentaci, která může být nápomocná při lékařském vyšetření.

Rodičům je k dispozici Linka bezpečí (800 155 555), kde se mohou se svým problémem svěřit a dostat cenné rady. Je zcela v režii rodičů, zda se na Linku bezpečí obrátí bezprostředně po zjištění problému, nebo až v následujících fázích vyšetřování.⁴⁷

4.4 Úloha školy při řešení šikany

V praxi se setkáváme s rozdílnými přístupy škol a pedagogů k řešení šikany. Pokud škola počítá s faktem, že se šikana v jejím prostředí může vyskytnout, je zároveň připravena na to, spolupracovat s rodiči jak obětí, tak agresorů.⁴⁸

Pedagogům, kteří se dozví o výskytu šikany se především doporučuje, aby celou situaci řešili v klidu. Je potřeba dát taktně najevo nesouhlas s tím, co se ve třídě děje a začít problém okamžitě řešit. Povinností pedagoga je nahlásit problém vedení školy, které by mělo být oporou nejen pro samotného pedagoga, ale i pro třídní kolektiv, ve kterém se šikana vyskytla.

Vedení školy by ve spolupráci s třídním pedagogem mělo zvážit uvolnění žáka z docházky, pokud situaci vyhodnotí jako velice vážnou. Řešením může být i domluva mezi obětí a jejími rodiči, že bude žák na konci vyučování uvolňován z výuky dříve, aby byl zamezen kontakt s agresorem v šatně a aby měl možnost se od školy bezpečně vzdálit a dojít v pořádku domů nebo do družiny, kde bude pod dohledem vychovatele/ky. Je na rodičích, zda zváží osobní vyzvedávání dítěte ze školy/družiny.⁴⁹

⁴⁷ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 87

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 36-37

⁴⁹ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 54

4.4.1 Pomoc školy rodičům oběti

Úlohou školy při spolupráci s rodiči oběti je především ujistit je, že problém jí není lhostejný a že se budou snažit jej, za každou cenu, vyřešit. Škola se dále s rodiči domluví na společné strategii a v krajním případě nabídnou rodičům možnost, přeradit dítě, dočasně, do jiné třídy, popřípadě školy. V tomto získaném čase, kdy nebude dítě v bezprostředním kontaktu s agresorem, se škola s rodiči domluví na dalším společném postupu.

V některých případech škola využívá konfrontace mezi agresory, jeho rodiči a zároveň rodiči oběti i samotnou obětí. Tato konfrontace může vést ke změně postojů a lze se dohodnout na náhradě škody, pokud byly při šikaně zničeny či poškozeny osobní věci oběti, z kapesného agresora. Při tomto setkání mají rodiče obou protagonistů prostor pro dohodnutí možností řešení a domluvit se na spolupráci, zůstat v kontaktu.⁵⁰

4.4.2 Pomoc školy rodičům agresora

Je nutné, aby škola jednala s rodiči agresorů v každém případě. Je potřeba vzbudit v rodičích agresora zájem o problém a o jeho řešení, mnohdy pomůže, zmíníme-li fakt, že v dospělosti se agrese jejich dítěte může obrátit i proti nim samotným, pokud budou jeho projevy tolerovat a přecházet. Role rodičů je velice důležitá pro budoucí život dítěte, pokud projeví nesouhlas s jeho chováním, zamezí tak rozvoji jeho agresivity a v dospělosti konfliktům se zákonem.

Největší překážkou ve spolupráci s rodiči agresorů je skutečnost, že rodiče se snaží své dítě, ať se chová jakkoli nevhodně, chránit a obhajovat. Snaha pedagogů o naklonění rodičů na svou stranu a přiměnění je ke spolupráci je většinou velice náročná a je potřeba být trpěliví a poskytnout rodičům čas, popřípadě se domluvit na další schůzce, kde domluvíme další postup.

V obou případech, kdy jednáme s rodiči agresorů nebo obětí je potřeba vést záznamy, o které se v dalším vyšetřování lze opřít.⁵¹

4.4.3 Práce školy a pedagogů s třídním kolektivem

Při vyšetřování šikany, obecně, by pedagog neměl zapomínat na práci s třídním kolektivem, jež byl též vystaven problému šikany. V kolektivu jsou pedagogům velice nápomocní žáci, kteří jsou v kolektivu respektováni a přijímáni. Ti se mohou stavit na odpor jakýmkoli nežádoucím projevům chování, aniž by jim hrozilo větší nebezpečí, čímž mohou omezit, nebo dokonce zamezit dalšímu šíření šikany.

⁵⁰ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 57-58

⁵¹ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 57

Jednání s třídou, do níž patří i agresor s obětí je žádoucí v případě, kdy převažovalo žáků, kteří pouze, bez zásahu, přihlíželi tomu, jak agresor trýzní svou oběť nebo byli dokonce sami na straně agresora. V případech vážnějších by měl být při jednání se třídou přítomen ředitel, vzbudí u žáků větší respekt a přítomnost ředitele zvýší celou vážnost problému.

V rámci třídních schůzek je potřeba informovat rodiče všech žáků o výskytu šikany ve třídě. Tento krok se doporučuje především proto, že skrze rodiče, kteří o šikaně doma s dětmi hovoří jako o něčem, co je špatné a nežádoucí, si děti spíše uvědomí, že je to opravdu problém a že je potřeba se tomuto problému postavit a nepodporovat jej.⁵²

5 PREVENCE ŠIKANY

Při prevenci šikany využíváme řady aktivit a opatření, které nemusí vždy souviset přímo s šikanou, ale mohou posilovat třídní kolektiv a celkovou kvalitu klima ve škole.⁵³

U většiny nemocí, stejně tak u šikany je snazší a účinnější problémům předcházet, než je řešit a snažit se proti nim bojovat.

Abychom se prevencí zabývali, nemusí k šikaně zákonitě docházet. Nebezpečí výskytu šikany můžeme ovlivnit zásadami, které obecně prospívají vývoji (duševnímu i mravnímu) dítěte. Tyto zásady pomáhají s vytvářením dobrých vztahů jak v rodině, tak ve škole. V praxi je běžné, že školy tyto zásady zanedbávají. Vzhledem k tomu, že dětská agrese prokazatelně roste, je potřeba, aby školy tyto zásady naléhavě využívaly.⁵⁴

5.1 Prevence na úrovni školy jako celku

5.1.1 Solidarita se slabými jako základ řízení třídy

Jelikož jsou žáci osobnostmi, které se snaží prosadit svůj názor, postoj a roli v kolektivu, opomíjíme fakt, že zde probíhá jistý boj o moc, ať už otevřený, či skrytý. Děti tyto způsoby přejímají z rodinného prostředí, kdy probíhá boj o moc mezi matkou a otcem, mnohdy ale i mezi rodiči a dětmi. Každý žák v třídním kolektivu má své zájmy, které jsou rozdílné, i přesto se každý žák snaží prosadit si ten svůj a vznikají mnohdy menší či větší konflikty. Je běžnou praxí, že se žáci mezi sebou dohadují, pošťuchují, škádlí a pak se zase usmírují. Tyto konflikty by měl pedagog korigovat a mít v kolektivu takové postavení, aby je

⁵² ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 58-59

⁵³ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ P., *Jak na šikanu*, s. 111

⁵⁴ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 71

dokázal usměrnit, popřípadě zastavit. Při řešení konfliktů by měl být pedagog především spravedlivý, chránit slabší před silnějšími.

Aby práce pedagoga s žáky byla efektivní, měl by si především žáky získat na svou stranu, vzbudit v nich sympatie a přízeň, vybudovat si zdravý respekt, pak je mnohem snazší udržet celkovou kázeň ve třídním kolektivu. Pokud by si pedagog ve třídě vybudoval postavení takové, kdy by jím žáci pohrdali či ho dokonce, z jakéhokoli důvodu, nenáviděli, nebude mít jeho práce s kolektivem příznivé výsledky. Dobrý vztah mezi pedagogem a žáky je obecně založen na kompromisech, navíc by měl pedagog podporovat zájmy svých žáků, souhlasit s jejich názory. Obecně platí pravidlo, že pokud ve třídě vládne přívětivá atmosféra, práce s žáky je příjemnější a efektivnější.

Co se týče šikany, jak již víme, oběťmi se stávají především žáci „slabí“, ať už fyzicky, psychicky, esteticky, plaší, izolovaní, rasově či nábožensky odlišní... Pro pedagoga je stěžejní udržet si dobré postavení ve třídě především podporou názorů většiny, ať už se to týká i problémů souvisejících se slabšími jedinci, nikdy by ale neměl dovolit, aby se oběť cítila méněcenná i pro samotného učitele. Měl by se zaměřit na podporu slabých jedinců v kolektivu a nenásilnou a nenápadnou cestou podsunout většině třídy stejné postoje. Když pedagog vyzdvihuje třídního outsidera (žák plachý, úzkostný, handicapovaný, zakřiknutý, izolovaný), znamená to pro něj signál, že je potřeba jej povzbudit, dodat mu odvalu, zvýšit sebevědomí, utvrdit jej v jeho důležitosti, dát mu prostor vyniknout v něčem, v čem si je jistý, zapojovat ho do kolektivních aktivit, aby mu usnadnil lépe proniknout do třídního kolektivu. Žák, který je izolován potřebuje mít jistotu, že se může o učitele opřít.

V roli pedagoga je potřeba počítat s tím, že pokud se postaví za oběť proti zbytku (většině) třídy, sám se svým způsobem stává obětí. Pedagogova by svou roli oběti měl chápat jako přínosnou, neboť díky ní může předcházet šikaně a chránit preventivně ty, kteří jsou šikanou nejvíce ohroženi.

Důležitým úkolem pedagoga je budovat pozitivní klima ve třídě. S tím úzce souvisí přehled, který by pedagog o dění ve třídě měl mít. Toho lze dosáhnout zájmem, který pedagog o žáky jeví. Pokud vzbudí pedagog u žáků důvěru, je pro ně snazší se mu svěřit, mnohdy i s problémy, které původně chtěli uchovat v tajnosti. Důvěra je spojena s jistým pocitem bezpečí. Žák do školy chodí především proto, že ví, že jsou tam pedagogové, kteří přejímají

na určitou část dne, do jisté míry, roli rodičů a pro rodiče je bezpečí jejich dětí nejdůležitějším zájmem.⁵⁵

5.1.2 Podpora autority pedagoga

„Posílení autority učitele vyžaduje, aby byl překonán tzv. mýtus dokonalého učitele. Tento mýtus spočívá v představě, že dobrý učitel dokáže zaujmout učební látkou každé dítě, že má respekt, lásku a důvěru všech, že zvládne po dobrém každý problém, který se ve třídě vyskytne.“⁵⁶

V současné době je pro pedagoga velmi obtížné, vybudovat si v kolektivu žáků přirozenou autoritu a respekt. Pro to, aby nejen pedagog, ale i škola plnila co nejlépe svou práci a poslání, je právě autorita a respekt předpokladem pro kvalitní vedení žáků a samozřejmě i vypořádání se s šikanou.⁵⁷

5.1.3 Posílení demokracie ve třídě a ve škole

„Výchova dětí k demokracii není jen záležitostí výuky ve speciálním předmětu. Jde především o styl jednání učitele s dětmi a s jejich rodiči; pokud jde o děti, tedy hned od prvního ročníku.“⁵⁸

Pro úspěšnou demokratizaci školy je potřeba průprava pedagogů a ředitelů k demokratickému managementu tříd a škol. Je možné účastnit se seminářů, neformálních diskusí, které vedou ke zdokonalování a nácviku manažerských dovedností (sociální dovednosti v jednání s lidmi). V rámci dalšího vzdělávání v této oblasti získávají pedagogové mimo jiné i sebevědomí a suverenitu, které jsou předpokladem k získání schopností demokraticky jednat jak s žáky, tak s rodiči.⁵⁹

5.1.4 Ideová výchova

Ideová výchova je bezesporu nezbytnou součástí prevence proti šikaně.

Pomocí tohoto způsobu výchovy vštěpujeme dětem základní hodnoty, které vyžaduje společnost. Mezi základní hodnoty patří především úcta ke všem lidem, empatie, solidarita, čest a schopnost obětování se. Pokud se podaří v žácích vzbudit úctu a respekt ke všemu živému, ať už jsou to lidé, zvířata, rostliny, je posílen předpoklad pro prevenci šikany.

⁵⁵ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 71-74

⁵⁶ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 76-77

⁵⁷ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 77

⁵⁸ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 78

⁵⁹ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 79-80

Důležitým a nenahraditelným článkem je příklad pedagogů, kteří by měli mít hodnoty osvojeny a prakticky (avšak nenásilně) je demonstrovat žákům ve svém chování a jednání. Praktickou výchovu podporujeme „slovem a obrazem“, to je principem ideové výchovy jako takové.

Mezi techniky ideové výchovy patří, mimo jiné, vypracování „Charty třídy“. Tuto taktiku můžeme využít například v hodinách občanské výchovy (prvouky), kdy učitel s žáky diskutuje o vztazích ve třídě, o tom, jak by se měl učitel chovat k žákům, žáci k učitelům a jak by se měli žáci chovat k sobě navzájem. Žáci mají prostor pro svou seberealizaci a formulaci zásad chování. Pedagog povzbuzuje žáky především ke kladným zásadám, měl by minimalizovat zákazy. Úkolem ideové výchovy v oblasti šikany je především dospět k závěru, že silní chrání slabší a všichni si vzájemně pomáhají.⁶⁰

5.1.5 Princip kooperace ve výchově

Základem kooperace je zadávání takových úkolů, které vyžadují spolupráci žáků, každý z žáků by měl mít možnost přispět svým názorem, vědomostmi, schopnostmi. Tyto činnosti prohlubují kladné vztahy žáků v třídním kolektivu, vzájemné porozumění, zbavují žáky ostychu, zábran a nejistoty.

Skupiny střídáme a korigujeme tak, aby každý žák měl možnost pracovat se všemi žáky, mělo by být zabráněno tvoření stále stejných skupin a dbát na to, aby všechny skupiny byly rovnocenné.

Pedagog by měl zakomponovat kooperativní učení do všech předmětů a využívat ho při všech školních činnostech. Tento přístup představuje dobrou prevenci šikany a pomáhá snižovat její riziko.⁶¹

5.1.6 Dozor ve škole

Dozor dospělých osob ve škole, ať už jsou to pedagogové či asistenti, je potřebný všude, kde se naráz shlukují žáci v četném počtu napříč všemi ročníky. Jedná se především o přestávky mezi vyučovacími hodinami, dozor v jídelně, v šatnách, při celoškolních akcích apod.

V současné době se hojněji využívá dozor podpořený kamerovým systémem, který ale není vítaný především mezi rodiči, kteří mají pocit, že jde o omezování osobní svobody.

⁶⁰ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 80-82

⁶¹ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 82-84

Pokud ale chceme zabránit šikaně a jejímu šíření, je tato forma dozoru vhodná a rodiče nakonec pochopí její důležitost.⁶²

5.1.7 Práce s (potencionálními) agresory

Hlavním úkolem učitelů je snaha tlumit agresivní sklony žáků, kteří jsou podněcovateli šikany nebo by jimi mohli být.⁶³

„Doporučují se zejména tyto postupy:

1. *Užívat co nejvíce pochvaly. Oceníme jejich nezávadné chování, zvláště je pochválíme, když pozorujeme, že zvládly svou impulzivitu v provokující situaci.*
2. *Zaměstnat je činností, která je pro ně atraktivní a ve které mohou být úspěšné, případně i vyniknout. Může to být zvláště práce s materiálem, ať už se dřevem nebo hlinou.*
3. *Učit je sociálním dovednostem, jež jim umožní dosahovat uspokojení konstruktivní činností. Cesta k úspěchu je zde dlouhá a nejistá, zato i každá malá pozitivní změna má velkou cenu jak pro dítě samo, tak i pro společnost.*
4. *Povzbuzovat empatii. Tyto děti často těžko chápou, jak silně jejich oběti trpí. To nezměníme žádnou represí, nestačí ani konfrontace s obětí. Je třeba, abychom jim poskytli zkušenost osobního citového příklonu, vědomí, že jsou milovány, které jim chybělo či chybí především v rodině.*
5. *Pomáhat jim, aby si vybudovaly osobní perspektivu, aby věděly, co očekávají od budoucnosti a kvůli čemu jim stojí za to „sekat dobrotu“.*⁶⁴

5.2 Prevence šikany na úrovni jednotlivých tříd

5.2.1 Pedagogická komunita

*„Jde o systematické budování třídní pospolitosti, ve které má každý jednotlivec své místo a která je partnerem třídního učitele.“*⁶⁵

Komunita se pravidelně schází, zpravidla jednou v týdne. Je organizována formou komunikačního kruhu, kdy žáci s učitelem komunikují a projednávají záležitosti, které jsou

⁶² ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 86-87

⁶³ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 87

⁶⁴ ŘÍČAN, P., *Agresivita a šikana mezi dětmi*, s. 87-88

⁶⁵ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 116

důležité. Zároveň pomocí kruhu žáci prohlubují své komunikační dovednosti, zlepšují vzájemné vztahy, hrají hry, které podněcují kvalitní klima ve třídě.⁶⁶

5.2.2 Víkendové rekreačně-zážitkové pobyty

Tyto pobyty jsou realizovány pro žáky, jejich rodiče a pedagogy. Účast není povinná, ale účast alespoň části rodičů je velmi přínosná. Díky těmto pobytům dochází ke vzájemnému poznání, k upevnění vztahů, k prohloubení důvěry.

Pobyty jsou maximálně využitelné pro prevenci šikany. Pokud se problém šikany na škole vyskytne, díky prohloubené důvěře a pevným vztahům mezi jednotlivými účastníky, je mnohem snazší celou záležitost zvládnout a vyřešit.⁶⁷

5.3 Prevence na úrovni jednotlivců

5.3.1 Individuální sledování potencionálních obětí

Soustředíme se na žáky, kteří již v minulosti čelili šikaně. Tyto žáky pozorujeme při běžných školních činnostech, ale i při činnostech mimořádných. O těchto žácích si vedeme záznamy, pomocí získaných informací komunikujeme s rodiči a v případě potřeby doporučíme preventivní vyšetření u psychologa.⁶⁸

5.3.2 Pravidelné individuální rozhovory se všemi žáky

Umožňují pedagogům především poznat svou třídu a vypořádat vztahy mezi žáky. Učitel projevuje zájem o starosti, radosti, plány, problémy všech žáků. Pro prevenci šikany jsou individuální rozhovory velice důležité. Díky nim můžeme dokonale poznat oběť šikany, přiblížit se agresorovi a odhalit žáky, kteří se přiklání na stranu oběti nebo agresora a podle toho volit další postupy.⁶⁹

5.4 Program proti šikanování – třídní komunita

Program třídní komunity je metoda, která pomáhá při celkové léčbě a prevenci šikanování. Lze ji charakterizovat jako jistou formu demokratické organizace života v třídním kolektivu, díky níž mají všichni žáci možnost ovlivňovat dění ve třídě.⁷⁰

⁶⁶ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 116

⁶⁷ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 116

⁶⁸ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 117

⁶⁹ ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., *Jak na šikanu*, s. 117

⁷⁰ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 191-192

Zásadou tohoto programu je především, v co nejkratší době, odhalit onemocnění skupiny, až poté se orientujeme na jeho léčbu. Program je zpracován pracovníky školy, kterým jsou nápomocni specialisté pro prevenci šikanování.

Nezbytná je domluva mezi pedagogy o postupu při vyšetřování šikany, vhodné je také posílení dozorů učitelů o přestávkách a v prostorech, kde se žáci nejvíce shromažďují (školní jídelna, šatny) a zahrnutí problematiky šikany do školního řádu.

Lze zřídit školní „schránku důvěry“, kterou mohou žáci neomezeně využívat a svěřit se tak s případnými problémy, aniž by museli osobně oslovit pedagoga. Tato schránka by měla být pravidelně kontrolována (doporučuje se nahlížet každý den) zpravidla výchovnými poradci či metodiky prevence.⁷¹

„Ve smyslu cíle, k němuž směřujeme, považujeme třídní komunitu za nejvyšší formu skupinové existence nebo také za synonymum skupinového zdraví. V tomto smyslu je tedy komunita opakem třídy nemocné šikanováním, ve které jsou rozpoutány ničivé a zhoubné síly. Projevy zdraví spatřujeme zejména:

- *ve vytvoření bezpečných a kamarádských vztahů*
- *v překonání osobních individuálních rozdílů v lásce a tvořivosti*
- *ve vědomí sebe jako živého organismu, sebereflexi svého zdravotního stavu a schopnosti nenastartovat sebeúdržavné mechanismy.“⁷²*

5.5 Schéma prevence školních šikan

„Model ucelené pomoci má sedm vrstev:

1. *Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.*
2. *Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.*
3. *Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně-pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.*

⁷¹ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 190

⁷² KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 191

4. *Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizace zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).*
5. *Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.*
6. *Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.*
7. *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.*⁷³

5.6 Organizace zabývající se problematikou a prevencí šikany

Tyto organizace zprostředkovávají pomoc v případě, kdy se dítě stalo účastníkem šikany.⁷⁴

5.6.1 Rodičovská linka – 840 111 234

Jde o telefonickou linku, na kterou se mohou obrátit rodiče, popřípadě prarodiče v záležitostech dětí. Linka ctí zásady anonymity a poskytuje odborné poradenství a pomoc v krizových situacích.

Na rodičovské lince pracují psychologové a proškolení odborníci s dlouholetou praxí.⁷⁵

5.6.2 Linky důvěry

Stejně jako rodičovská linka poskytují linky důvěry pomoc prostřednictvím telefonického hovoru. Pomocí linky lze získat rady, na které odborníky a organizace (co nejbližší místu bydliště) se dále obrátit v případě jakéhokoli problému.⁷⁶

5.6.3 Internetové poradny

Jsou vhodné pro rodiče, kteří o problému nechtějí, z jakéhokoli důvodu, hovořit telefonicky. Výhodou internetových poraden je, kromě anonymity, časová nespoutanost, poskytují dostatečný prostor pro lepší formulaci problému, aby bylo zmíněno vše a na nic se

⁷³ KOLÁŘ, M., *Bolest šikanování*, s. 198

⁷⁴ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 131

⁷⁵ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 131

⁷⁶ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 132

ve zprávě nezapomnělo. Při telefonických hovorech jsou lidé často pod tlakem, jsou rozrušení a často právě na něco zapomenou.

V poradnách pracují odborní pracovníci, kteří zprávu vyhodnotí a na základě toho doporučí další postup, případně poskytnou kontakty na specializovaná pracoviště.

Poradny poskytují pomoc nejen rodičům (zákonným zástupcům), ale také samotným dětem.⁷⁷

5.6.4 Pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

Pedagogicko-psychologické poradny jsou dostupné ve všech regionech ČR. Zaměřují se na poradenství ohledně dětí školního věku. Kromě specifických poruch učení, výchovných problémů se zabývají také šikanou.

Poradny spolupracují se školami, které většinou dávají podnět k šetření daných situací, lze ale kontaktovat poradnu samotnými rodiči.⁷⁸

5.6.5 Střediska výchovné péče (SVP)

Tato střediska patří mezi školská zařízení. Jejich záměrem je prevence a řešení výchovných problémů, poruchy chování, negativní jevy mezi dětmi a mladistvými, mezi které samozřejmě patří také šikana.

Střediska výchovné péče spolupracují nejen s pedagogy a rodiči, ale cíleně pracují také s přímými účastníky šikany a zaměřují se i na práci s kolektivem, ve kterém se problém šikany vyskytl.⁷⁹

5.6.6 Sociální pracovníci a sociální kurátoři

Tito pracovníci spadají pod orgány sociálně-právní ochrany dětí a mládeže a jsou většinou k dispozici na městských či obecních úřadech.

Řeší problémy dětí a mladistvých, které již mají charakter trestné činnosti, nabízejí možnosti řešení, poskytují kontakty na odborníky z dané oblasti, není však v jejich kompetenci provádět přímou terapeutickou činnost.⁸⁰

⁷⁷ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 132

⁷⁸ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 133

⁷⁹ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 133-134

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 135

5.6.7 Neziskové organizace zaměřené na prevenci

Lze zmínit například Společenství proti šikaně. Kontakty na tyto organizace mohou poskytnout pracovníci městských či obecních úřadů nebo výchovní poradci či metodikové prevence ve škole.⁸¹

5.6.8 Dětské psychiatrie a psychiatrické léčebny

Takové organizace využíváme především v případě, kdy se dítě stalo obětí šikany a má dlouhodobé psychické problémy. Mimo to ale také pracují s dětmi, u kterých se vyskytuje nezvladatelná agrese a jiné výrazné poruchy chování.

Na základě vyšetření dítěte psychiatr navrhne postup nápravy, v krajním případě navrhne hospitalizaci v dětské psychiatrické léčebně, kde se dětem dostává péče psychiatrů, psychologů a specializovaných pedagogů. O hospitalizaci může, v případě nesouhlasu rodičů, rozhodnout soud. Součástí hospitalizace je i školní vzdělávání.⁸²

5.6.8 Diagnostické ústavy

„Jsou to školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Nabízejí pobyty dětem, kterým se nedaří v běžných podmínkách respektovat autoritu dospělých a jejichž chování se výrazně odchylovalo od běžných norem naší společnosti. Do diagnostického ústavu je dítě umístěno, jestliže selhaly veškeré snahy rodičů, školy i spolupracujících organizací o nápravu jeho chování. Děti jsou do diagnostických ústavů přijímány na základě nařízení ústavní výchovy, uložené ochranné výchovy, nebo soudem vydaného předběžného opatření o umístění dítěte. Pobyt v diagnostickém ústavu je zpravidla dvouměsíční. Po jeho skončení jsou děti rozmísťovány do různých speciálních školských zařízení ústavní nebo ochranné výchovy.“⁸³

⁸¹ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 136

⁸² VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 136

⁸³ VÁGNEROVÁ, K. a kol., *Minimalizace šikany*, s. 137

VÝZKUMNÁ ČÁST

6.1 CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumné části mé diplomové práce je zjistit úroveň prevence šikany na vybraných školách a zdali tyto školy spolupracují v této problematice s jinými organizacemi či institucemi.

Ve svém výzkumu se dále zabývám otázkami týkajícími se práce s protagonisty šikany, tedy agresory (práce s agresory a následky jejich počinání), oběťmi (pomoc obětem) a rodiči (informovanost rodičů v oblasti šikany).

6.2 HYPOTÉZY

Hypotéza 1: Předpokládám, že všechny vybrané školy spolupracují v problematice týkající se šikany s PPP či jinými organizacemi nebo institucemi.

Hypotéza 2: Předpokládám, že všechny vybrané školy mají zpracovanou vlastní metodiku v souvislosti s řešením šikany.

6.3 METODOLIGIE VÝZKUMU

Pro výzkum jsem zvolila metodu řízeného rozhovoru s výchovnými poradci (metodiky prevence) na vybraných školách, jehož obsahem byly otázky týkající se problematiky šikany na 1. stupni základních škol. Otázky jsem zvolila tak, aby byly jasné a srozumitelné.

Tuto metodu jsem vybrala, protože představovala nejjednodušší způsob, jak se s touto problematikou na vybraných školách seznámit a zmapovat úroveň a metody prevence na těchto školách.

Bohužel jsem, vzhledem k epidemiologické situaci v ČR, která nedovolovala přítomnost třetích osob ve školských zařízeních a výrazně omezovala styk s cizími lidmi, byla nucena výzkumnou metodu změnit z řízeného rozhovoru na dotazníkové šetření, kdy jsem rozeslala výchovným poradcům vybraných škol dotazník s výzkumnými otázkami, totožnými s otázkami připravenými pro řízený rozhovor, týkajícími se problematiky šikany a její prevence. Předmětem dotazníkového šetření byly převážně otevřené otázky, kde měli výchovní poradci možnost napsat své názory, postupy, zkušenosti se šikanou.

6.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÝCH VZORKŮ

Výzkum jsem realizovala na šesti školách v Karlovarském kraji – ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou; ZŠ v Teplé, p.o.; ZŠ Bochov; ZŠ a MŠ Chyšce, p.o.; ZŠ a MŠ Štědrá, p.o.; ZŠ a ZUŠ Žlutice, p.o.

Oslovila jsem s možností realizace výzkumu ZŠ a MŠ Toužim, neboť je v místě mého bydliště, ale bohužel se mi od vedení školy nedostalo odpovědi, zda se do výzkumu zapojí, oslovila jsem proto ZŠ Bochov a výzkum realizovala na této škole.

6.4.1 ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou

ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou je plně organizovanou základní školou s mateřskou školou, která se nachází v centru historického města Bečov nad Teplou. Jedná se o jedinou školu ve městě Bečov nad Teplou.

Škola je spádovou školou pro osm obcí a její kapacita je dvě stě padesát žáků. Je rozdělena do devíti tříd, přičemž průměrně je v každé třídě 10, 5 žáků. Škola disponuje školní družinou s kapacitou 40 žáků, která je každoročně zcela naplněna. Školní družinu mohou navštěvovat žáci až do 6. třídy, pokud žáci musí do školy dojíždět.

V současné době navštěvuje školu bezmála pouze sto žáků. Jedním z důvodů problémů s počtem žáků je demografický vývoj v Karlovarském kraji i ve městě samotném a dalším nejspíš také špatná pověst, se kterou škola už delší dobu bojuje.

Přívětivá poloha školy dovoluje rozmanitý způsob využití okolních možností. Spolupracuje nejen ve výuce, ale také při pořádání školních akcí, s Bečovskou botanickou zahradou a se Státním hradem a zámkem Bečov nad Teplou.⁸⁴

6.4.1.1 Řešení sociálně patologických jevů

Metodička prevence spolu s týmem prevence pracovala po celý školní rok dle minimálního preventivního plánu, jehož hlavním cílem pro tento školní rok byly následující aktivity:

- Nástěnka s tematikou prevence
- Schránka důvěry, která je k dispozici v přízemí školy
- Promítání filmů (prevence, drogy, kouření, mimořádné události)

⁸⁴ Zdroj: výroční zpráva ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou

- Besedy v rámci programů specifické i nespecifické prevence

Jednotlivé aktivity se uskutečnily v rámci školních a mimoškolních akcí, jejichž součástí jsou také aktivity pozitivně ovlivňující třídní kolektivy a sounáležitost dětí s nejbližším okolím včetně budoucího profesního zaměření.

Programy specifické prevence

- 1. Sex, partnerské vztahy**-program zaměřený na partnerské vztahy dospívajících
- 2. Bezpečnostní rizika na sociálních sítích a internetu**-přednáška Policie ČR na téma právního vědomí žáků, kyberšikana
- 3. Sociometrie**-sociometrická měření jsou nezbytnou součástí každé skupinové diagnostiky; o kolektivu umožňují získat značné množství přehledných a ucelených informací. Tyto informace pak slouží jako východiska pro následnou intervenci či dlouhodobou práci s daným kolektivem.⁸⁵

6.4.2 ZŠ v Teplé

Základní škola v Teplé je úplnou základní školou s 1. – 9. ročníkem a jednou třídou s upraveným vzdělávacím programem, kde jsou vyučováni žáci s lehkým mentálním postižením.

Školu navštěvuje bezmála 300 žáků, kdy výraznou část z nich tvoří žáci ze spádových oblastí.

Součástí školy je školní družina, která čítá tři oddělení, kterou využívá přibližně třetina žáků ZŠ a v jejíž režii jsou realizovány zájmové útvary.

Škola disponuje šestnácti kmenovými učebnami a odbornými učebnami (tělocvična, učebna výchov na 1. stupni, fyzika – chemie, výtvarný výchova, výpočetní technika, cvičná kuchyně, dvě učebny jazyků na 2. stupni, dvě učebny ve školních dílnách, které škola využívá od roku 2019, kdy byly nově zrekonstruovány). K výuce tělesné výchovy a pro zájmové útvary škola využívá městskou sportovní halu, která je vzdálena asi 500 metrů od školy a v případě příznivého počasí také hřiště TJ Sokol Teplá.⁸⁶

⁸⁵ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou

⁸⁶ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ v Teplé

6.4.2.1 Řešení sociálně patologických jevů

Vyučující věnují zvýšenou pozornost otázkám prevence sociálně patologických jevů v souladu s učebními plány převážně v předmětech Člověk a svět, Občan a zdraví, Občanská a Rodinná výchova, Přírodopis a na třídnických hodinách.

Do *Dlouhodobého programu primární prevence rizikového chování* byli žáci zapojeni prostřednictvím přímé, interaktivní účasti v programu specifické primární prevence zaměřené na vytváření pozitivního klimatu ve skupině (třídě), zdravých interakcí a mezilidských vztahů. Projekt byl realizován o. s. Společně k bezpečí, lektorkou Mgr. Martinou Kekulovou (speciálním pedagogem), třídní učitelku a vedením školy.

Ve škole je umístěna schránka důvěry, na zprávy od žáků reaguje metodik prevence a ředitel školy.

K smysluplnému využití volného času vede škola žáky i nabídkou zájmových útvarů.⁸⁷

6.4.2.2 Činnost psychologa

Na škole působí smluvní školní psycholog PaedDr. Mgr. Milan Pfeifer. Jeho činnost byla regulována požadavky školy a zákonných zástupců prostřednictvím výchovné poradkyně, která se zákonnými zástupci žáků realizovala kontrakt zahrnující provedení psychologického šetření, poradenství a intervenci.

Činnost školního psychologa byla realizována v loňském školním roce v nepravidelném režimu návštěv psychologa, zpravidla 1 – 2x měsíčně.

Aktivity směrem k žákům spočívaly zejména v podobě diagnostiky a následných vyrovnávacích opatření směřujících k úpravě potíží primárně výchovného rázu, vztahových vrstevnických rámců, či intervenčně ve sféře privátních potíží. Psycholog výsledky svých vyšetření průběžně konzultoval s vedením školy, příslušnými vyučujícími a zákonnými zástupci.⁸⁸

6.4.3 ZŠ Bochov

ZŠ Bochov je školou úplnou, která má 1. – 9. ročník a navštěvuje ji bezmála 200 žáků, kdy většina žáků dojíždí do bochovské Základní školy ze spádových oblastí (celkem z dvaceti různých míst), především z Verušiček, Stružné a Bražce.

⁸⁷ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ v Teplé

⁸⁸ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ v Teplé

V nynější budově základní školy měla své sídlo i 2. základní škola Bochov (bývalá ZŠP) a detašované pracoviště ZŠ a ZUŠ Žlutice a DDM Karlovy Vary.

Součástí školy je školní družina, kterou využívá přibližně čtvrtina celkového počtu žáků a školní jídelna.

V září 2020 byl otevřen zcela nový venkovní sportovní areál, který je provozován městem Bochov, a to v době mimo vyučování. V době vyučování tento areál slouží potřebám školy.⁸⁹

6.4.3.1 Řešení sociálně patologických jevů

V této oblasti má škola vypracovaný Preventivní program, který se dotýká všech činností školy a jehož cílem je minimalizovat projevy šikany, toxikománie a dalších nežádoucích jevů na straně jedné a propagovat zdravé a prospěšné formy životosprávy, chování atd. na straně druhé. Garantem programu je školní metodička primární prevence, jež má na tuto činnost odpovídající kvalifikaci. Plán byl plněn podle daných možností.⁹⁰

6.4.4 ZŠ a MŠ Chyše

Základní škola Chyše je školou malotřídní se dvěma třídami. První třídu navštěvují žáci 1. a 2. ročníku a druhou třídu navštěvují žáci 3., 4. a 5. ročníku.

Součástí školy je školní družina a školní jídelna. Škola disponuje vlastní tělocvičnou a v případě příznivého počasí škola využívá přilehlé hřiště.

6.4.5 ZŠ a MŠ Štědrá

Základní škola Štědrá je jednotřídní základní školou rodinného typu.

Základní školu tvoří tři třídy, které jsou barevně rozlišeny – hlavní učebna (žlutá), učebna výtvarné výchovy (zelená), která je zároveň školní družinou a třída informatiky (fialová). Škola hojně využívá skupinové výuky – skupiny se během výuky různě střídají a využívají různé třídy. Veškeré pomůcky ve třídách jsou umístěny tak, aby žákům byly snadno dostupné tak, aby si je mohly osahat, vyzkoušet a přímo se seznamovat s tím, jak pomůcky fungují a k čemu slouží. Škola také disponuje vlastní tělocvičnou, která ale není přímo součástí budovy ZŠ, je však nedaleko.

⁸⁹ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ Bochov

⁹⁰ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ Bochov

V roce 2018 byla u školy vybudována nová výuková environmentální zahrada s několika akátovými dřevěnými prvky. Zahradu doplňují záhony s bylinkami a drobnými ovocnými keři, o které se žáci sami starají.

6.4.6 ZŠ a ZUŠ Žlutice

Základní škola ve Žluticích je úplnou základní školou, která má devět ročníků. Škola je spádová. Součástí školy je ZUŠ, která vyučuje v oborech hudebním, výtvarném a tanečním. Součástí základní školy je školní družina i školní jídelna.

6.4.6.1 Řešení sociálně patologických jevů

Prevence je zajišťována prací Metodika prevence (MPP) za pomoci ostatních pedagogů. Plnění cílů MPP je posuzováno na základě:

- zpráv od pedagogů na pedagogických radách i mimo ně
- akcí, které děti navštívily (k prevenci)
- počtu kázeňských přestupků, které je nutno řešit s rodiči, případně s kurátory (zápisy z výchovných komisí, záznamy školního metodika prevence a výchovného poradce
- rozhovoru se žáky a jejich pohledu.

Úkoly MPP:

- zajistit pedagogům školení a informace, kdy dojde ke zkvalitnění a zefektivnění TH
- navázat na předešlé školení, kdy učitelé kladně hodnotili část s praktickým nácvikem řešení problémových situací
- vytvořit si tým učitelů – sjednotit je v názorech na způsob řešení problémů v oblasti prevence
- některé programy preventivního zaměření financovat z grantů
- pokračovat ve spolupráci s Policií ČR, OS Světlo Kadaň, Záchraným kruhem a dalšími organizacemi poskytujícími programy z oblasti prevence
- zapojení rodičů do oblasti prevence, nejenom řešit již vzniklé problémy.⁹¹

⁹¹ Zdroj: Výroční zpráva ZŠ a ZUŠ Žlutice

7 PRŮBĚH A VÝSLEDKY VÝZKUMU

7.1 Průběh výzkumu

Průběh výzkumu byl vzhledem k pandemii Covid-19 velmi náročný. Původně jsem kontaktovala vybrané školy už v dubnu roku 2020 s možností realizace výzkumu formou řízeného rozhovoru, kdy jsem počítala s tím, že vybrané školy osobně navštívím a s výchovnými poradci zrealizujeme část výzkumu, sběr dat. Bohužel tato možnost nebyla realizovatelná vzhledem k zvyšujícímu se počtu nakažených a zpřísnění opatření vydaných vládou. Byla jsem proto nucena zvolit jinou alternativu.

V následujícím školním roce 2020/2021 jsem se opět obrátila na vedení vybraných škol a nabídla jim možnost realizovat výzkum (řízený rozhovor) prostřednictvím on-line videohovoru. Zpočátku vedení škol tuto možnost uvítalo, ale postupem času, kdy výchovní poradci jsou zároveň i učiteli a distanční výuka pro ně byla velmi náročná jak časově, tak organizačně jsem se rozhodla vyjít jim vstříc a zvolila jsem dotazníkovou metodu.

Dotazníky jsem po telefonickém rozhovoru rozeslala na vybrané školy, k rukám výchovných poradců, kteří s touto metodou také souhlasili a přislíbili vyplnění dotazníku v nejbližší době. I přes včasné zaslání dotazníků se bohužel dvě z vybraných škol výzkumu nezúčastnily (ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou, ZŠ a MŠ Štědrá) bez udání důvodu, i přes to, že jsem se několikrát připomněla a poprosila o zaslání. Z původně šesti škol se tedy do výzkumu zapojily pouze čtyři základní školy, čímž se průběh a vyhodnocení dat zkomplikovalo.

7.1.1 Stanovení výzkumných otázek

Pro výzkum jsem si stanovila třináct výzkumných otázek, které se svým obsahem dotýkají problematiky šikany na základních školách. Otázky jsem volila tak, aby byly srozumitelné a odpovědi na ně výstižné. Při volbě otázek jsem předpokládala, že se výchovní poradci v této problematice orientují a nebude pro ně obtížné na otázky odpovědět.

Výzkumné otázky:

1. Využívá vaše škola školní program proti šikanování? Pokud ano, co je jejím obsahem?
2. Zpracováváte vlastní metodiku v souvislosti s řešením šikany?
3. Kým je na vaší škole realizována primární prevence? Spolupracuje vaše škola s PPP v oblasti šikany?

4. Jaké využíváte prostředky, metody či konkrétní způsoby pro obranu/ochranu žáků před šikanou?
5. Jaké volíte postupy při řešení šikany v závislosti na tom, kde se šikana odehrává – p prostorách školy/mimo školu?
6. Jaké máte zkušenosti s reakcemi rodičů ohledně šikany? Jakým způsobem rodiče o této problematice informujete?
7. Jaké jsou vaše postupy při práci s agresory? Jaké případně volíte postihy?
8. Jakou pomoc poskytuje Vaše škola obětem šikany?
9. Myslíte si, že by Vaše škola měla zlepšit/zvýšit úroveň pro minimalizaci šikany?
10. Zapojila se vaše škola do projektů proti šikaně realizovaných v rámci evropských fondů? Jaký je váš názor na tyto projekty?
11. Působí na Vaší škole školní psycholog? Pokud ne, nepřemýšleli jste o možnosti mít školního psychologa? Jaké jsou výhody či nevýhody školních psychologů na školách?
12. Setkali jste se během své praxe s vážným případem šikany? Jak jste tento problém řešili?
13. Co je, dle Vás, třeba zlepšit v legislativě týkající se šikany? Máte výhrady k zákonům, metodickým pokynům, doporučením?

7.2 Zpracování výzkumu

1. Využívá vaše škola školní program proti šikanování? Pokud ano, co je jejím obsahem?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Otázka nezodpovězena.
ZŠ Bočov	Ano, využívá. Obsahem je prevence šikany.
ZŠ a MŠ Chyšce	Naše škola je příznivě hodnocena žáky a rodičovskou veřejností. Nicméně i ta nejlepší škola není zcela imunní proti výskytu šikanování. Proto chceme být připraveni zachytit případné ubližování silnějších slabším hned v počátku a účinně takové bezpráví zastavit, proto realizujeme program proti šikanování. Cílem této tematické přílohy je pomoci porozumět fenoménu šikany, možnostem, jak mu předcházet a jak na něj efektivně reagovat, pokud k jeho výskytu dojde.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Ano, naše škola využívá preventivní program ochrany před sociálně patologickými jevy a před projevy diskriminace, nepřátelství nebo násilí.

Tab. 2 První výzkumná otázka⁹²

Všechny školy, které odpověděly na tuto otázku mají zpracovaný školní program proti šikanování, jejímž obsahem je problematika šikany. ZŠ a ZUŠ Žlutice uvedla, že kromě ochrany před sociálně patologickými jevy je do projektu zahrnuta i problematika diskriminace, nepřátelství a násilí jako takového.

⁹² Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

2. Zpracováváte vlastní metodiku v souvislosti s řešením šikany?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Ano
ZŠ Bochov	Ano, vlastní metodiku zpracováváme v našem krizovém plánu.
ZŠ a MŠ Chyše	Ano, máme zpracovanou metodiku v souvislosti s řešením šikany.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Ano, je k dispozici na webu školy.

Tab. 3. Druhá výzkumná otázka⁹³

Všechny školy mají zpracovanou metodiku v souvislosti s řešením šikany. Je zcela v kompetenci školy, do jakého dokumentu tuto metodiku zakomponují – ZŠ Bochov má metodiku zahrnutou v krizovém plánu, ZŠ a ZUŠ Žlutice zakomponovala metodiku přímo do školního řádu, zbylé školy nevedly, do kterého dokumentu metodiku zakomponovaly.

⁹³ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

3. Kým je na vaší škole realizována primární prevence? Spolupracuje vaše škola s PPP v oblasti šikany?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Primární prevence je realizována metodikem prevence. V oblasti šikany naše škola nespolupracuje s PPP.
ZŠ Bochoř	Primární prevence je realizována školním metodikem, který spolupracuje s PPP Karlovy Vary.
ZŠ a MŠ Chyše	Primární prevence je realizována školním metodikem prevence. Naše škola spolupracuje s PPP, účastníme se školení.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Na škole máme ŠPP, přes šikanu je to metodik prevence. S PPP s ohledem na šikanu nespolupracujeme.

Tab. 4. Třetí výzkumná otázka⁹⁴

Primární prevence je na vybraných školách realizována školními metodiky prevence, kteří pouze ve dvou případech (ZŠ Bochoř, ZŠ a MŠ Chyše) ze čtyř spolupracují v oblasti šikany s PPP a účastní se školení (ZŠ a MŠ Chyše) realizovaných PPP. ZŠ v Teplé a ZŠ a ZUŠ Žlutice s PPP nespolupracují.

⁹⁴ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

4. Jaké využíváte prostředky, metody či konkrétní způsoby pro obranu/ochranu žáků před šikanou?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Besedy.
ZŠ Bochov	<u>Informační</u> – soustavné vzdělávání, získávání přesných a úplných informací. <u>Dovednostní</u> – modelové situace, klima třídy, relaxace, dramatická výchova. <u>Postojové</u> – optimistická životní orientace, zlepšování prostředí kolem sebe, scénky, rozhovory, manuální práce, pomoc druhým. Komunikační kruh.
ZŠ a MŠ Chyše	Jedním z elementárních opatření k ochraně dětí před násilím je domluva pedagogů, jak postupovat při řešení výchovně náročných – krizových situacích, v našem případě při šikanování. Prvním krokem je schopnost rozpoznat, zda se v dané situaci jedná o počáteční nebo pokročilé stádium vývoje šikany. Postup řešení musí být přizpůsoben vývojovému stádiu onemocnění skupiny. Počáteční stádium zahrnuje první, druhý a třetí stupeň vývojové destrukce, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou. Pokročilé onemocnění, tedy čtvrtý a pátý stupeň šikanování, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování byly přijaty většinou či dokonce všemi nebo téměř všemi členy skupiny.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Preventivní programy, podporovatelé a tř. hodiny. Zároveň nástěnka preventisty a nástěnné mapy proti šikaně.

Tab. 5. Čtvrtá výzkumná otázka⁹⁵

Školy využívají různé metody a prostředky pro ochranu/obranu žáků před šikanou. Žákům zprostředkovávají besedy týkající se šikany (ZŠ v Teplé), pracují na kvalitním zázemí a klimatu třídy, vedou s žáky na toto téma rozhovory (v rámci třídnických hodin), realizují s žáky modelové situace pomocí dramatizace, která prohlubuje povědomí o pocitech a situacích, které mohou nastat v souvislosti se šikanou (ZŠ Bochov). ZŠ a MŠ Chyše se

⁹⁵ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

zaměřuje na připravenost a vzdělání pedagogů v problematice šikany tak, aby dokázali adekvátně zareagovat a co možná nejlépe řešit případný výskyt šikany již v prvopočátku. ZŠ a ZUŠ realizuje preventivní programy, zakládá školní spolky, ve kterých jsou zástupci jednotlivých tříd a zaměřují se, mimo jiné, i na oblast problematiky sociálně-patologických jevů. Školy dále využívají metodické plakáty a pomůcky k informování žáků o šikaně.

5. Jaké volíte postupy při řešení šikany v závislosti na tom, kde se šikana odehrává – p prostorách školy/mimo školu?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Otázka nezodpovězena.
ZŠ Bochov	Ve škole – nahlásit danou skutečnost metodikovi prevence, který prověří s třídním situaci a informuje ředitele i v případě, že se šikana nepotvrdila.
ZŠ a MŠ Chyše	Jsme malotřídní škola a s projevy šikany se neseťkáváme často. Pravidla, která zahrnují vymezení základních postupů pro zajištění bezpečné školy, má škola popsána ve školních dokumentech, jako jsou školní řád, preventivní program školy, program školních poradenských služeb, nařízení ředitelky, bezpečnostní plán předcházející rizikům, krizové plány postupů pro případ, že se ve škole přihodí mimořádná událost. Školní řád přesně vymezuje povinnosti žáků i pedagogů školy ve vztahu k organizaci života školy.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Pokud se prokáže, že jde o šikanu, tak je vždy přivolána Policie ČR (dle preventivního programu). Pokud škola zjistí, že šlo o šikanu mimo školu, informuje rodiče o tom, že vše musí řešit s Policií ČR, protože škola nemůže řešit nic mimo školu.

Tab. 6. Pátá výzkumná otázka⁹⁶

O každém případě či podezření na možný výskyt šikany by mělo být informováno vedení školy, což ve své odpovědi zaznamenala ZŠ Bochov. Vedení školy dále volí postupy šetření dle pokynů, které jsou obsaženy v krizových plánech, školních řádech, kde jsou mimo jiné vymezena práva a povinnosti žáků. ZŠ a ZUŠ Žlutice v případě řešení šikany spolupracuje s PČR, pokud jde o výskyt šikany přímo ve škole.

⁹⁶ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

6. Jaké máte zkušenosti s reakcemi rodičů ohledně šikany? Jakým způsobem rodiče o této problematice informujete?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Zkušenosti nemám prozatím žádné.
ZŠ Bochoř	Informujeme rodiče telefonicky s tím, aby navštívili školu.
ZŠ a MŠ Chyše	Vhodný způsob seznámení rodičů s aktivitami školy v oblasti prevence a řešení šikany škola zajišťuje poskytováním informací prostřednictvím třídních schůzek, webových stránek školy a informačních letáků. Nedílnou součástí je poskytování poradenských služeb, včetně předání kontaktů na odborná pracoviště, rodičům obětí i agresorů.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Rodiče žáků jsou o této problematice informováni prostřednictvím webu školy. V případě řešení jsou rodiče informováni o postupu řešení. Samozřejmě, že reakce jsou různé, dle řešení situace. V minulých letech proběhlo i setkání rodičů s ohledem na řešení těchto situací. Účast byla malá. V tuto chvíli nic podobného nechystáme v důsledku Covid -19.

Tab. 7. Šestá výzkumná otázka⁹⁷

Školy odpovídaly spíše na to, jakým způsobem jsou rodiče informováni o problematice šikanování. Rodiče jsou informováni na rodičovských schůzkách, prostřednictvím webových stránek a informačních letáčků. K tomu, jaké jsou reakce rodičů se stručně vyjádřila pouze žlutická Základní škola, která zmiňuje, že reakce rodičů jsou různé, dle dané situace a vážnosti problému.

⁹⁷ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

7. Jaké jsou vaše postupy při práci s agresory? Jaké případně volíte postihy?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Proběhne rozhovor, zápis z jednání se žákem.
ZŠ Bočov	Agresor je potrestán podle školního řádu.
ZŠ a MŠ Chyše	Postupy při práci s agresory jsou stanoveny v Krizovém plánu pro řešení šikany.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Dle preventivního programu. Postihy jsou voleny dle šetření.

Tab. 8. Sedmá výzkumná otázka⁹⁸

Postupy při práci s agresory mají školy zpracované v rámci Krizového plánu (ZŠ a MŠ Chyše), preventivního programu (ZŠ a ZUŠ Žlutice). Postihy jsou následně voleny dle závažnosti problému a v souladu se školním řádem.

⁹⁸ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

8. Jakou pomoc poskytuje Vaše škola obětem šikany?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Otázka nezodpovězena.
ZŠ Bochov	Okamžitá ochrana oběti, okamžité zastavení násilí, oddělení agresorů od ostatních.
ZŠ a MŠ Chyše	U počátečních stadií šikanování nejsou většinou mimořádná bezpečnostní opatření zapotřebí. Oběť se nesmí nikdy ponechat svému osudu.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Pokud by došlo k rozhodování, vždy stojíme na straně oběti. Oběť i agresor pravidelně spolupracuje s preventistou. Zároveň je založeni IVýP (individuální výchovný plán).

Tab. 9. Osmá výzkumná otázka⁹⁹

Bezpečnost oběti je pro vybrané školy předností. Vždy by se ochrana oběti měla odvíjet od vážnosti případu a podle stádia, do jakého šikana dospěla, jak uvedla ZŠ a MŠ Chyše a podle toho by se měl zvolit vhodný postup řešení při poskytování pomoci a ochrany oběti. Oběť i agresor jsou v péči preventisty, výchovných poradců či metodiků prevence (ZŠ a ZUŠ Žlutice).

⁹⁹ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

9. Myslíte si, že by Vaše škola měla zlepšit/zvýšit úroveň pro minimalizaci šikany?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Na naší škole jsem se se šikanou nesečkala.
ZŠ Bočov	Myslím si, že vždy se dá něco vylepšit.
ZŠ a MŠ Chyšce	Naše škola je dobře připravena.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	To asi úplně ne, ale musíme být vždy na pozoru.

Tab. 10. Devátá výzkumná otázka¹⁰⁰

ZŠ a MŠ Chyšce a ZŠ a ZUŠ Žlutice jsou přesvědčeny, že není potřeba úroveň pro minimalizaci šikany zvyšovat, jsou na její výskyt připraveny, ovšem je potřeba věnovat této problematice pozornost, aby v případě výskytu šikany byl problém včasné a kvalitně diagnostikován a mohlo dojít k zahájení šetření.

¹⁰⁰ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

10. Zapojila se vaše škola do projektů proti šikaně realizovaných v rámci evropských fondů? Jaký je váš názor na tyto projekty?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Nezapojila, tudíž nemohu posoudit.
ZŠ Bočov	Naše škola se do projektů nezapojila.
ZŠ a MŠ Chyše	Naše škola se do projektů nezapojila.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Ano, zapojila – přednášky.

Tab. 11. Desátá výzkumná otázka¹⁰¹

Pouze jedna škola se zapojila do projektů proti šikaně realizovaných v rámci evropských fondů – ZŠ a ZUŠ Žlutice absolvovala přednášky týkající se problematiky šikany, ovšem se nevyjádřila k jejich kvalitě. Ostatní školy projekty realizované v rámci evropských fondů nevyužily.

¹⁰¹ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

11. Působí na Vaší škole školní psycholog? Pokud ne, nepřemýšleli jste o možnosti mít školního psychologa? Jaké jsou výhody či nevýhody školních psychologů na školách?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Školní psycholog na naší škole působil od roku 2011, v letošním školním roce naše škole školního psychologa nemá.
ZŠ Bočov	Jsmo celkem malá škola, máme školního metodika prevence a výchovnou poradkyni.
ZŠ a MŠ Chyše	Na naší škole nepůsobí školní psycholog.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Měli, ale už nemáme – finance. Zároveň jsme v lokalitě, kam se za peníze ze šablon ani žádný psycholog nehrne. Když, tak nabízíme PPP, anebo pediatr, který má seznam psychiatrů.

Tab. 12. Jedenáctá výzkumná otázka¹⁰²

Dvě ze čtyř zapojených škol v minulých letech využívaly školního psychologa, ZŠ a ZUŠ Žlutice v současné době psychologa nevyužívá z důvodu nedostatečných financí. ZŠ Bočov a ZŠ a MŠ Chyše (malotřídní škola) školního psychologa nevyužívají. Žádná ze škol nevyjádřila svůj názor ohledně výhod či nevýhod školních psychologů. Předpokládám pouze, že nevýhodou pro školy je financování školních psychologů.

¹⁰² Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

12. Setkali jste se během své praxe s vážným případem šikany? Jak jste tento problém řešili?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	S vážným případem jsem se nesečkala.
ZŠ Bočov	S vážným případem jsem se nesečkala.
ZŠ a MŠ Chýše	Během praxe jsem se zatím nesečkala s vážným případem šikany.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Ano, řešili jsme ho dle preventivního programu, ale nebyli jsme úplně spokojeni s výsledkem, a proto došlo ke změně preventivního programu a změně školního řádu.

Tab. 13. Dvanáctá výzkumná otázka¹⁰³

Vážným případem šikany se zabývala pouze ZŠ a ZUŠ Žlutice, ovšem případ nepopsala. Na ostatních školách se vážný případ šikany dosud nevyskytl, pokud ano, nebyl šetřen a řešen přítomným výchovným poradcem/metodikem prevence.

¹⁰³ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

13. Co je, dle Vás, třeba zlepšit v legislativě týkající se šikany? Máte výhrady k zákonům, metodickým pokynům, doporučením?	
ZŠ a MŠ Bečov nad Teplou	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ v Teplé	Neumím posoudit.
ZŠ Bochov	Myslím si, že by se měla zkvalitnit spolupráce s OSPODem.
ZŠ a MŠ Chyše	Bez připomínek.
ZŠ a MŠ Štědrá	Do výzkumu se nezapojila.
ZŠ a ZUŠ Žlutice	Ani ne, jsme přesvědčeni, že šikanu má řešit Policie ČR.

Tab. 14. Třináctá výzkumná otázka¹⁰⁴

ZŠ Bochov uvedla, že by bylo zapotřebí zkvalitnění spolupráce s OSPODem a ZŠ a ZUŠ Žlutice je přesvědčena, že šikana je záležitostí Policie ČR, zbylé školy se k této otázce nevyjádřily.

¹⁰⁴ Odpovědi výchovných poradců z vybraných škol

7.3 Výsledky výzkumu a diskuse

Výsledky výzkumu jsou vzhledem k nepředpokládanému sníženému počtu zapojených škol velmi omezené i vzhledem k tomu, že výchovní poradci se k některým otázkám, u kterých jsem předpokládala, že se rozepíšou, vyjádřili velmi stručně nebo odkázali na zdroje, kde lze odpověď na danou otázku vyhledat. Připisuji to k pracovnímu vytížení pracovníků škol, zvláště v této nelehké situaci. Bohužel ale tento fakt velmi ovlivnil kvalitu a zpracování mé diplomové práce, kdy jsem byla nucena pracovat s výrazně omezeným množstvím dat.

Z odpovědí, které se mi dostaly mohu posoudit, že vybrané školy mají kvalitně zmapovanou problematiku šikany, přestože se v některých případech jedná o malotřídní školy. Překvapilo mě, že ne všechny školy spolupracují v souvislosti s problematikou šikany s PPP (ZŠ v Teplé a ZŠ a ZUŠ Žlutice).

Nepředpokládala jsem, že by se na vybraných školách vyskytl vážný případ šikany, což se mi potvrdilo. Školy, které se do výzkumu zapojily nejsou velké, navštěvuje je maximálně pouze pár set žáků a práce s menším počtem žáků na školách je v ohledu na prevenci šikany snazší a šikana, pokud propukne, je snadněji odhalena. Na vybraných školách, které se nacházejí v malých městech nejsou tak rapidní rozdíly mezi žáky, což je také důvodem toho, že na těchto školách nedochází často k výskytu šikany.

Sama jsem měla možnost vyučovat přímo na ZŠ v Teplé, která se do výzkumu také zapojila a z vlastní zkušenosti mohu říct, že jsem byla mile překvapena, jak se k sobě žáci, nejen na 1. stupni chovají přívětivě a respektují jeden druhého. Rozdíly mezi žáky na škole byly patrné, ale nikdo z žáků nebyl kvůli tomu terčem posměchů či násilí. Škola měla u žáků vybudovanou důvěru, což je velice důležité při řešení jakýchkoli problémů, nejen těch, které se týkají šikany. Pro žáky je velice důležité, pokud ví, kde hledat pomoc a mají jistotu, že jim pomoc bude poskytnuta.

7.4 Ověření hypotéz

Na základě odpovědí výchovných poradců z vybraných škol lze vyvrátit první hypotézu, kde bylo předpokladem, že všechny školy spolupracují v oblasti šikany s PPP. S PPP spolupracují pouze dvě ze čtyř škol, které se do výzkumu zapojily, a to ZŠ Bočov a ZŠ a MŠ Chyše.

Druhou hypotézu lze dle odpovědí výchovných poradců potvrdit, všechny vybrané školy, které se zapojily do výzkumu mají zpracovaný preventivní program proti šikanování, což odpovídá předpokladu.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývá problematikou šikany a převážně pak, ve výzkumné části práce, prevencí šikany. Šikana je problémem, který se vyskytuje na všech stupních škol, proto je velmi důležité umět s takovými problémy zacházet, včasné je diagnostikovat a zahájit kvalitní a efektivní šetření tak, aby v maximální možné míře byla ochráněna oběť.

Šikana je jistá forma chování, kdy jeden ze zúčastněných, konkrétně agresor, vyhledává slabší (ať už duševně nebo fyzicky) jedince, které má tendenci zesměšňovat, urážet, popichovat za účelem pocitu moci, uspokojení. Zpočátku se může šikana plížit nenápadně, aniž by sám agresor měl záměr jakkoli ublížit, postupem času se ale agresorovi může pocit moci a nadřazenosti zalíbit, jeho útoky se mohou z nevinného pošťuchování proměnit, v relativně krátkém čase, ve vážné slovní i fyzické napadání. Školní prostředí je pro agresory prostředím, kde mají pro výběr oběti rozsáhlé možnosti. Ačkoli by měla škola představovat pro žáky bezpečné zázemí a jistotu ochrany, vyskytují se případy šikany nejčastěji právě ve školách, a to i na prvním stupni, kde bychom nepředpokládali, že dokážou žáci vykazovat jakékoli známky agrese vůči svým spolužákům.

Ovšem důležitou roli v oblasti šikany hraje i rodinné zázemí žáků. Pokud se rodina dětem dostatečně nevěnuje, pokouší se získat pozornost jiným způsobem, například právě tím, že začnou někoho, zpočátku nevinně, pouze za účelem získání pozornosti, pošťuchovat, urážet, zesměšňovat, což může být zárodkem pro vznik šikany. Problémem současných rodin je fakt, že na své děti nemají dostatek času a děti si žijí, takříkajíc, vlastním životem, rodiče nemají přehled o tom, s kým se stýkají a co v přítomnosti jiných dětí dělají. Smutnou pravdou je skutečnost, že učitel tráví s dítětem více času než rodič. Proto představují právě pedagogové významný článek v prevenci šikanování. Je potřeba, aby pedagogové s žáky mluvili o této problematice, nechali je vyjádřit svůj vlastní názor a zároveň, aby oni sami byli

v této oblasti dostatečně vzdělaní a dokázali žákům poskytnout pomoc, poradit jim a ujistit je o maximální důvěře v ně. Školám jsou poskytovány z MŠMT různé preventivní programy, které jsou zaměřeny na problematiku a prevenci šikanování.

Cílem práce je formou dotazníkového šetření zjistit, za pomoci výchovných poradců, úroveň prevence šikany na vybraných školách.

Na základě výzkumného šetření se zjistilo, že na školách, které jsou všechny umístěny v lokalitách s nižším počtem obyvatel, se nevyskytují vážné případy šikanování, pokud se ale případ vyskytne a bude potřeba jej řešit, školy jsou přesvědčeny, že jsou v této oblasti dobře připraveny, ačkoli je potřeba předpokládat s komplikacemi. Primárním opatřením při výskytu šikany je ochrana oběti, kdy lze zvolit různá opatření, například oddělení agresora od zbytku kolektivu, zkvalitnit pedagogický dozor nad žáky, a především komunikovat s rodiči a navrhnout vhodná řešení pro ochranu oběti. Oběť by měla mít maximální podporu nejen ve škole, ale i v rodině, mít důvěru v dospělého člověka a nebát se svěřit se svými problémy nebo

„pouze“ sdělit, že jí děje něco, co se jí nelíbí, s čím nesouhlasí a co je jí nepříjemné.

RESUMÉ

V této práci jsme se zaměřili na obecnou teorii šikany, která objasňuje rozdíly mezi šikanou a škádlením, jelikož tyto dva jevy jsou v praxi často zaměňovány. Dále jsme se seznámili s druhy šikany, s jejími projevy, vývojovými stupni a typy.

Výrazná pozornost je věnována protagonistům šikany, tedy agresorům, obětem, ostatním, nepřímo zúčastněným žákům, rodičům a pedagogům. V této kapitole jsou rozebráni a charakterizováni všichni ti, kterých se šikana dotýká, pokud se ve školním prostředí vyskytne.

Dále je práce zaměřena na šetření šikany. Zde se objevují informace o strategii, kterou je vhodné využít v případě šetření šikany. Významnou roli v šetření šikany hraje samotná škola, na které byl výskyt šikany odhalen, ale i rodina, především pak rodiče obětí.

Jádrem této práce je kapitola zabývající se prevencí šikany. Seznamuje nás s prevencí, která je realizována školou, dále je prevence šikany otázkou každé jednotlivé třídy ZŠ, ale i jednotlivců. V této kapitole se opět vyskytuje jisté schéma, podle kterého je vhodné postupovat v prevenci proti šikanování. Nedílnou součástí prevence šikany jsou i instituce a organizace, které se touto problematikou zabývají a jejich posláním je pomoci všem, kteří to potřebují.

Ve výzkumné části práce je stanoven cíl a popsány metody, které jsme využili ke sběru dat důležitých pro zpracování výzkumu. Zpracování výzkumu se odvíjelo od odpovědí výchovných poradců vybraných škol na výzkumné otázky, které jsou jednotlivě zpracované do tabulek, díky nimž jsou získaná data přehledná a snadno dohledatelná, a následně vyhodnoceny.

SUMMARY

In this work, we have focused on the general theory of bullying, which clarifies the differences between bullying and teasing, as these two phenomena are often confused in practice. We also got acquainted with the types of bullying, its manifestations, developmental stages and types.

Significant attention is paid to the protagonists of bullying - aggressors, victims, others pupils indirectly involved, parents and teachers. In this chapter, all those affected by bullying if it occurs in the school environment, are analyzed and characterized.

Furthermore, the work is focused on the investigation of bullying. Here is information on the strategy that should be used in case of investigation of bullying. An important role in the investigation of bullying is played by the school itself, where the occurrence of bullying was revealed, but also by the family, especially the parents of the victims.

The core of this work is a chapter dealing with the prevention of bullying. It acquaints us with the prevention, which is implemented by the school, and the prevention of bullying is a question of each individual class of elementary school, but also of individuals. In this chapter, there is again a scheme according to which it is appropriate to proceed in the prevention of bullying. An integral part of bullying prevention are institutions and organizations that deal with this issue and their mission is to help everyone who needs it.

The research part of the thesis sets the goal and describes the methods we used to collect data important for research was based on the answers of educational counselors of selected schools to research questions, which are individually processed into tables, thanks to which the obtained data are clear and easily traceable, and subsequently evaluated.

SEZNAM LITERATURY

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Vyd. 1. ISV nakladatelství, 2003. 198 s. ISBN 80-86642-08-9

BOURCET, Stéphane a GRAVILLON, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě--: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8

ERB, Helmut H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Vyd. 1. Praha: Amulet, 2000. 126 s. ISBN 80-86299-22-8

FIELDOVÁ, M. Evelyn. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, 2009. ISBN 978-80-249-1176-2.

GOLDMANOVÁ, Jane. *Jak si nenechat ublížit*. 1. Vyd. 1. Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-7178-090-1

HOLEČEK, Václav. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Pedagogické centrum Plzeň, 1997. 56 s.

KOCUROVÁ Marie.: *Agresivita a šikanování*. Vyd. 1. Pedagogické centrum Plzeň, 2002. 12 s. ISBN 80-7020-101-0

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd.1. Praha: Portál, 1997. 128 s. ISBN 80-7178-123-1.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. 255 s. ISBN 80-7367-014-3.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

MAYROCK, Aija. *Jak přežít šikanování*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2016. 144 s. ISBN 978-80-262-1006-1

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.

VÁGNEROVÁ Kateřina. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7

WEBSTER-DOYLE, Terrence. Proč mě pořád někdo šikanuje. Praha: Pragma, 2002. ISBN
978-80-7205-804-4.

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Přímé a nepřímé projevy šikany.....	9-10
Tab. 2 První výzkumná otázka.....	44
Tab. 3 Druhá výzkumná otázka.....	45
Tab. 4 Třetí výzkumná otázka.....	46
Tab. 5 Čtvrtá výzkumná otázka.....	47
Tab. 6 Pátá výzkumná otázka.....	49
Tab. 7 Šestá výzkumná otázka.....	50
Tab. 8 Sedmá výzkumná otázka.....	51
Tab. 9 Osmá výzkumná otázka.....	52
Tab. 10 Devátá výzkumná otázka.....	53
Tab. 11 Desátá výzkumná otázka.....	54
Tab. 12 Jedenáctá výzkumná otázka.....	55
Tab. 13 Dvanáctá výzkumná otázka.....	56
Tab. 14 třináctá výzkumná otázka.....	57